

DVV International

Education for Everyone. Worldwide.
Lifelong.

Катталар таълими ва ўқиши глобал дастури

Curriculum
globALE

German Institute for
Adult Education
Leibniz Centre for
Lifelong Learning

Published by:

Institut für Internationale Zusammenarbeit
des Deutschen Volkshochschul-Verbandes e. V. (DVV International)
Obere Wilhelmstraße 32, 53225 Bonn
Federal Republic of Germany

Tel.: +49 (0) 228-97569-0, Fax: +49 (0) 228-97569-55
info@dvv-international.de, www.dvv-international.de

Deutsches Institut für Erwachsenenbildung
Leibniz-Zentrum für Lebenslanges Lernen e. V. (DIE)
Heinemannstraße 12-14, 53175 Bonn
Federal Republic of Germany

Tel.: +49 (0) 228-3294-0, Fax: +49 (0) 228-3294-399
info@die-bonn.de, www.die-bonn.de

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek.
The Deutsche Nationalbibliothek lists this publication in the
Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is
available at <http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-3-942755-24-5

© 2015 DVV International, DIE

Authors (2nd Edition):
Maja Avramovska, Tania Czerwinski, Susanne Lattke

Translation into Uzbek (2019):
Uchqun Khamutov, Khamidakhon Khakimjonova,
Nodir Rakhimov, Shikhnazar Sharofaddinov

Layout:
Gastdesign.de, Visuelle Kommunikation

Муаллифлардан	4
A Curriculum globALE ўқув дастурига кириш	5
1. Curriculum globALEнинг қисқача тавсифи	5
2. Curriculum globALE дастури қай тарзда ишлаб чиқилган? – манбалар ва ишлаб чиқиш методлари	7
3. Curriculum globALE ўқув дастурининг глобал жиҳатлари юзасидан айрим мулоҳазалар	9
4. Curriculum globALE ва ҳуқуқни ҳимоя қилиш ёндашуви	11
5. Curriculum globALE тамойиллари	13
6. Curriculum globALE шарҳи	12
7. Curriculum globALE ўқув дастурини амалга ошириш бўйича тавсиялар ..	17
8. Сифатни таъминлаш ва мониторинг	20
9. Муаллифлардан миннатдорчилик	23
Адабиётлар	24
B Модуллар тавсифи	25
0-Модул: Кириш	25
1-Модул: Катталар таълимига ёндашув	27
2-модул: Катталар ўқиши ва катталар аудиториясига дарс бериш	30
3-модул: Катталар таълимида коммуникация ва гуруҳ динамикаси	33
4-модул: Катталар таълими методлари	36
5-модул: Катталар таълим олишини режалаштириш, ташкил этиш ва баҳолаш	39
Факультатив модул(лар): Турли мавзу(лар)	42
DIE ва DVV International ҳақида	43

Муаллифлардан

Ушбу нашрда бутун дунё бўйича катталар таълими соҳасида фаолият олиб бораётган ўқитувчиларнинг ма-лакасига қўйиладиган таянч меъёрларини белгилувчи Curriculum globALE дастури тақдим этилган. Барча қитъаларни қамраб олган маълумотларни тақдим этган Curriculum globALE глобал курси ўз мақсадларига кўра ноёб бўлиб, халқаро миқёсда катталар таълими соҳасининг профессионаллашувига кўмаклашувни ўзида му-жассамлаштиради.

Катталар ўқиши ва уларга таълим бериш ҳаёт давомида таълим олишнинг муҳим қисми бўлиб ҳисобланади ва ҳозирги замонда бундай таълим бутун дунёдаги одамлар ва жамият дуч келаётган масалаларни ечишда муҳим рол ўйнамоқда. ЮНЕСКОнинг катталар таълими бўйича 2009 йил декабрда ўтказилган олтинчи Халқаро конференциясида (CONFINTEA VI) қабул қилинган «Белен ҳаракатлар меъёри»да айтилишича, «Катталар ўқиши ва уларга таълим бериш одамларга ўз ҳақ-ҳуқуқларини ривожлантириш ва рўёбга чиқариш ҳамда ўз тақдир-ларининг эгалари бўлишлари учун зарур билимлар, малакаларни эгаллаш, фазилат ва қадриятларни қарор топтиришга имконият яратади. Шу билан биргаликда катталар ўқиши ва уларга таълим бериш адолат ва инклю-зивликка эришиш, қашшоқликнинг кўламини камайтириш ва саводхонликка асосланган адолатли, бардошли ва барқарор жамият яратиш учун мутлоқ зарурият бўлиб ҳисобланади» (ЮНЕСКО 2009).

Бирок катталар таълимини тўлиқ амалга ошириш учун у тегишли касбий компетенцияларга эга бўлган одам-ларга таяниши керак. Одатда мактабларда болаларга дарс берадиган ўқитувчилар ўқитувчилик фаолиятини бошлашдан аввал кўпинча университетларда касбий тайёргарликдан ўтадилар, катталарга дарс берадиганлар учун эса бу кўп ҳолларда ундай эмас. Шунинг учун катталар таълими соҳасини профессионаллаштириш алоҳи-да мамлакатлар даражасида ҳам, халқаро миқёсда ҳам бутун дунёда асосий муаммо сифатида қабул қилинади. «Белен ҳаракатлар меъёри» бу соҳадаги асосий вазифалардан бири ҳисобланган катталар таълими соҳасида иш олиб борадиган мутахассисларнинг касбий малакаларини оширишни белгилайди ва қуйидагиларни қайд этади: «Касбий маҳоратнинг талаб даражасида бўлмаслиги ва педагогларни тайёрлашга имкониятларнинг етишмаслиги катталарни ўқитиш ва уларга таълим бериш дастурларининг сифатига салбий таъсир кўрсатади. (...)» (ЮНЕСКО 2009). Катталар таълими бўйича 150дан ортиқ мамлакатлар томонидан конференцияга тайёрлан-ган маърузаларнинг учдан бир қисмида малакали ходимларнинг етишмаслиги ҳақидаги эслатмалар ўрин олган бўлиб, бу масала ҳал қилиниши учун чоралар кўрилиши керак бўлган йирик муаммолардан бири эканлиги акс эттирилган. (Ҳаёт давомида таълим олиш бўйича ЮНЕСКО институти/UIIL/2009).

Ушбу ҳолатга ЮНЕСКОга аъзо давлатларнинг жавоби шундай бўлди-ки, CONFINTEA конференциясида қабул қи-линган бошқа қарорлардан ташқари «катталар билан иш олиб борадиган педагогларнинг масалан, олий ўқув юртлари билан ҳамкорлик алоқалари, ўқитувчилар уюшмаси ва фуқаролик жамияти ташкилотлари воситасида тайёргарлигини, салоҳиятни ошириш, ёллаш шартлари ва касбий маҳоратини такомиллаштириш» мажбурият-ларини ўз зиммаларига олди (ўша жойда).

ЮНЕСКО – катталар учун ўқитувчиларнинг касбий ривожланиши муҳимлигини илгари сураётган ягона ташкилот эмас. Европа иттифоқида катталар таълими соҳасини профессионаллаштириш мавзуси кўп йиллар мобайнида Европа комиссиясининг катталар таълимга бағишланган (Европа комиссияси 2006), бир йилдан кейин (Европа комиссияси 2007) ҳаракатлар режаси ишлаб чиқилган, шунингдек 2011 йилдаги Европа кенгашининг катталар таълими бўйича янгиланган Европа Дастурлари (Европа кенгаши 2011) биринчи баёнотидан сўнг сиёсий доира-ларда тобора ўсиб бораётган эътиборни жалб қилиб келмоқда. Шундан буён, кўплаб лойиҳалар, компетенция-ларга қўйиладиган талабларни аниқлаш учун миллий ва трансмиллий ҳамкорлик дастурлари, катталар таъ-лими ва касбий таълим соҳасидаги ўқитувчилар учун стандартларни белгилаш ва таълимий имкониятларини ривожлантириш бўйича ишлар бошланди. (Масалан, касбий таълимни ривожлантириш бўйича Европа маркази – CEDEFOP 2013).

Бу ишланмалар қуйида тавсифланган Катталар таълими бўйича Германия институти – Лейбниц номидаги Ҳаёт давомида таълим олиш Маркази (DIE) ва Халқ университетлари немис ассоциацияси халқаро ҳамкорлик инсти-тути (DVV International)нинг университетдан ташқари секторда катталарни ўқитишнинг таянч тамойилларига асосланган, миллатлараро миқёсда фойдаланишга тўғри келадиган ва халқаро илмий стандартларга мувофиқ бўлган катталар учун ўқитувчиларни тайёрлаш, ўқув дастурларини тайёрлаш ва тарқатиш бўйича ҳамкорликда-ги лойиҳаси асосида ётади. Curriculum globALE дастури ушбу ташаббуснинг натижаси бўлди. Curriculum globALE дастурининг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- умумий дастлабки меъёрларни тақдим қилиш орқали катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий маҳоратини ошириш;
- катталар учун таълим хизматларини кўрсатувчи ташкилот/муассасаларга тренерлар тайёрлаш дастурлари-ни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ёрдам кўрсатиш;
- бутун дунёдаги катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг билимларни алмашиш ва ўзаро ҳамжиҳатлик ўрнатишларига кўмаклашиш.

Нашрнинг А бўлимида Curriculum globALE ўқув дастурига тўлиқ кириш ёритилган бўлиб, дастурнинг энг муҳим жиҳатлари (A1) бўйича қисқа тавсифлари берилган. Кейинроқ ўқув дастурини тузишга асос қилиб олинган энг муҳим манбалар келтирилади ва уни ишлаб чиқишнинг методологик тартиби (A2) баён қилинади. A3 – A5 бў-лимлар Curriculum globALE ўқув дастурининг умумий тамойиллари тавсифига бағишланган. Компонентлар ва тузилмалари A6 бўлимида батафсилроқ баён қилинган. Кейинги (A7) бўлимида ўқув дастурини амалиётда қўллаш-нинг турли жиҳатлари ҳақида батафсил ёритилган. А бўлими Curriculum globALE дастури учун мониторинг ва сифатни баҳолаш бўйича ишлаб чиқилган умумий меъёрларни баён қилиш (A8) билан якунланади.

Ўқув дастури модулларининг тўлиқ тавсифи нашрнинг иккинчи қисмида баён этилган.

1. Curriculum globALE қисқача тавсифи

Curriculum globALE (CG) – бу модулли меъёрий ўқув дастури бўлиб, бутун дунёда катталар таълими учун ўқитувчиларни тайёрлаш бўйича компетентлилик ёндошувига асосланган. Бу компетенцияларга жавоб берадиган малака даражаси, катталар таълими соҳасида мутахассисларнинг таянч малака даражасини белгилайди. Асосий ихтисослик йўналиши сифатида, асосан таълим бериш соҳасида ишлайдиган мутахассис олинган. Бошқача сўз билан айтганда, ўқув дастурларида ёзилган таълим беришнинг якуний натижалари курс ўқитувчилари, тренерлар, маърузачилар ва ҳ.к. ўз ишларини юқори маҳорат билан бажаришлари учун зарурий шароит сифатида эгаллашлари керак бўлган малака даражасини ташкил этади. Европа малака меъёрлари (ЕРК)га мувофиқ, ўқув дастури ЕММ¹нинг тахминан 5-даражасига мос келади, деб ҳисобланади.

Таълимнинг якуний натижалари барча мамлакатлар учун бир хилдаги ва ўзгартириш мумкин бўлмаган ўқув дастурларининг ядросини белгиловчи стандартларни ҳосил қилади. Шу маънода Curriculum globALE катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг асосий метакомпетенцияларини ўз ичига олган ўқув дастури сифатида ҳам қаралиши мумкин: ўқув дастурида белгиланган таълимнинг якуний натижалари катталарга таълим берувчи барча ўқитувчилар қайси географик, институтчионал ёки фан йўналишида иш олиб боришидан қатъий назар эгаллашлари керак бўлган айнан шу компетенцияларни англатади.

Curriculum globALEни амалга ошириш таълимий курсларни ўтказишни англатиб, унинг доирасида иштирокчилар эълон қилинган компетенцияларга эга бўладилар. Таълимий дастурларнинг формати ва характери – баъзан сезиларли даражада – маҳаллий эҳтиёждан келиб чиқиб ўзгариши мумкин. Дастурни амалга оширишни қўллаб-қувватлаш учун модулларнинг тавсифномасида таълимнинг режалаштирилган натижаларига қандай эришиш мумкинлигини акс эттирувчи индикаторлар ўрин олган. Шу мақсадлар учун ҳар бир модулнинг тавсифи (мазкур нашрнинг В бўлимида) таълим бериш натижалари ва компетенциялардан ташқари қуйидаги компонентлардан ташкил топади:

- таълимнинг белгиланган якуний натижаларига эришишда кўмак берадиган ўз-ўзини таҳлил қилиш учун мавзулар ва саволлар;
- мустақил ўқиш ёки дарсларда қўллаш учун тегишли адабиётлар рўйхати;
- методологик дидактик амалга ошириш бўйича тавсиялар;
- алоҳида модуллар учун вақт меъёрлари бўйича тавсиялар².

Шу тарзда модулларнинг тўлиқ тўплами мос келувчи ўқитиш дастурларини ишлаб чиқиш учун асосни таъминлаши ва бу орқали катталарга таълим берувчи ўқитувчилар зарур компетенцияларни ривожлантира олишлари керак. Чунки, шундай бўлсада, мақсадли гуруҳларнинг ўзига хос эҳтиёжлари ва контекстуал шарт-шароитлари ҳудуд, муассаса ёки соҳага боғлиқ ҳолда сезиларли даражада фарқ қилади, юқорида санаб ўтилган элементлар (мавзулар, таклиф этилган адабиётлар ва дидактик методлар) кўпроқ тавсиявий хусусиятга эга бўлади. Улар аниқ қўлланиш шароитларига мувофиқ ҳолда у ёки бу даражада ўзгартирилиши мумкин. Шундай қилиб, ўқув дастури ўзида алоҳида таълим дастурларини ишлаб чиқишга асос сифатида олиниши мумкин бўлган моделни мужассам қилади. Мазкур дастур ўқув фанлари, материаллар, услублар ва шакли нуқтаи-назаридан аниқ қўлланиш шартларига мувофиқ, шунга қарамаддан бунда эгалланадиган компетенциялар битта умумий стандартга мос келган ҳолда фарқланиши мумкин.

Алоҳида модулларни ўқиганлик тўғрисидаги CG сертификатлар барча курслар каби компетенциялар стандартига эришилгандан кейин, яъни таълим олувчилар дастурда кўрсатилган компетенцияларни эгаллаб боришларига кўра берилиши мумкин. Мазкур компетенцияларга CG курсларни тугатганлиги бўйича ҳам, шунингдек аввалги таълим натижаларига кўра ҳам эга бўлиш мумкин. Аввалги таълимнинг тан олиниши Curriculum globALE ўқув дастурларига асосланган таълим мазмунини алоҳида эҳтиёжлар учун мослаштиришга қўшимча имконият яратади: Curriculum globALE қамраб олган компетенцияларнинг бир қисмини аввалдан эгаллаган иштирокчилар, аввалги таълимни тан олиниши туфайли таълимнинг муайян қисмидан озод этилишлари мумкин. Аввалги таълимни тан олиш учун иштирокчининг компетенциясини аниқлаш ва расмийлаштиришни таъминловчи восита ва тартиблар адолатли ва шаффоф бўлиши талаб этилади. CG ўқув дастурлари ташкилотчилари қандай сабаб бўлишидан қатъий назар ҳар доим ҳам аввалги таълим тажрибасини тан олиш имкониятига эга бўлавермайди.

1. Европа малака меъёрлари (ЕММ)нинг 5-даражаси тахминан бакалаврлик даражасидан паст бўлган университетнинг қисқа муддатли ўқув дастурларига мос келади (ЕММ нинг 6-даражасига мос келади). (Европа парламенти/Европа иттифоқи кенгаши 2008). ЮНЕСКОнинг Таълимнинг халқаро стандартлаштирилган классификацияси (МСКО) 2011 йилдаги версиясига мувофиқ ўқув дастури ҳам 5 даражага киритилади. Қисқа муддат давом этиши ва ўқув юктамаси ҳажмининг камлиги, Curriculum globALEга асосланган тренинг дастурлари ўз ҳолича МСКОнинг 5 даражасига мос келиши мумкин эмас. Бироқ, мазмунининг мураккаблиги меъзонини ҳисобга олиб, шундай бўлсада CG ўқув дастурлари МСКОнинг 5-даражасида ўқиганликка тенглаштирилиши мумкин (ЮНЕСКОнинг статистика институти).

2. Ушбу тавсиялар фақат мисоллардангина иборат бўлиб, умумий ўқув дастурининг, айнан, қисқа машғулотлар блокидан иборат бўлган анъанавий ўқув дастурларини амалга оширишнинг шаклларидадан бирига тегишлидир. Амалиётда таълимнинг якуний натижаларига эришиш учун турли ёндашувлар ва турли уйғунлашган шакллар: масалан, устозлик дастурлари ёки машғулотларнинг классик блокларига қўшимча равишда лойиҳавий фаолият бўлиши мумкин. Норасмий ёки ноодатий таълим олиш доирасида эгалланган компетенцияларни расмийлаштириш ва қисман эътироф этиш шакли ҳам бўлиши мумкин. Бундан ташқари дастур муаллифлари буни амалда қандай рўёбга чиқариш мумкинлигини ўрганиш истагидадирлар.

Агар ташкилотчилар CG сертификатларини фақат таклиф этилган дастурдаги материаллар асосида беришни режалаштираётган бўлса, бир қатор минимал талаблар ишлаб чиқилган бўлиб, уларни ўқув дастурини амалга оширишда ҳисобга олиш керак бўлади.

Шу каби минимал талаблар CG ўқув курсларини амалга оширишнинг зарур сифат даражасини кафолатлайди, шунингдек таълим ташкилотчилари, CG дастурларини амалга оширишни истаганларга қўшимча ёрдамдир. Минимал талаблар таълим мазмуни, таълим жараёнида қўлланиладиган таълимий ва баҳолаш фаоллигига доир бир қатор мезонларни белгилайди. Минимал талаблар доимий янгиланиб туриладиган ва CG (www.curriculum-globale.de) сайтидан юклаб олиш мумкин бўлган ёрдамчи материаллар таркибида бўлади. Сайт мунтазам равишда янгиланиб туради ва CGни амалга оширишда фойдаланиш учун ресурс бўлиб хизмат қилади. CGнинг асосий ҳужжатларидан ташқари, у масалан, амалга ошириш бўйича қўлланма, CG асосида ишлаб чиқилган ўқув дастурлари намуналари, ўргатувчи материаллар, ресурсларга ҳаволалар, адабиётларнинг янгиланган рўйхати ва ҳ.к. каби дастурни амалга оширишда зарур бўладиган қўшимча ёрдамчи материалларни таклиф этади.

CG қисми	Вазифаси	Фойдаланиш моҳияти	Манба
Амалга ошириш бўйича ёрдамчи материаллар (қўлланма, мувоффақиятли амалиётдан мисоллар, ўргатувчи материаллар)	CGни амалга ошириш бўйича моделлар, мисоллар ва амалий воситалар таклиф этади.	CGни амалга оширишда эркин ишлатилиши мумкин	
CG сертификатли таълим учун минимал талаблар (таълим мазмуни, таълим жараёнида қўлланиладиган таълимий ва баҳолаш фаоллигига доир)	Сифат кафолати; CG ўқув дастурларини тайёрлашда ўқитиш ташкилотчиларини ўқитишнинг усувор йўналишларини аниқлашга йўналтириш	Агар дастур битирувчилари CG белгили логотип қўйилган сertiфикат олсалар, иштирокчилар аввалги таълимда компетенцияларнинг бир қисмини эгаллаган ва мос равишда аввалги таълимнинг тан олиниши амал қилинса, бундан мустасно бўлган ҳолда рия қилиниши мажбурийдир. Бундай ҳолатда минимал талаблар мутаносиб равишда қисқариши мумкин	Curriculum globALE (www.curriculum-globale.de) сайти
Мавзунӣ ёритишнинг ўзига хосликлари, давомийлиги ва таълим бериш шакли, адабиётлар бўйича тавсиялар ва ҳ.к.лар тавсифи	CG ўқув дастурлари бўйича ўқитишни ташкилотчилари учун ёрдамчи ва йўналтирувчи бўлиб хизмат қилади	Тавсия сифатида таклиф этилади, ахборотли маълумотни ўз ичига олади, зарур ҳолларда мослаштирилиши мумкин	Curriculum globALE қўлланмаси (B бўлими)
Компетенциялар/CG битирувчилари эришиш учун режалаштирилган таълим натижаларини аниқлаш	Стандартларни белгилаш		

Шарҳ: Curriculum globALE дастурининг асосий ва ёрдамчи қисмлари

Curriculum globALEдан ким фойдаланади?

Дастлаб ўқув дастури катталар таълим билан шуғулланувчи ўз ўқитувчиларининг малака даражаси мавжуд касбий стандартларга мослигини таъминлашни хоҳлайдиган муассасаса ва ташкилотлар учун мўлжалланган. Ўзида сифатни таъминлашнинг дастлабки меъёрларини акс эттирган Curriculum globALE ўқув дастурлари таркибида халқаро стандартлар бўлиб, кенг профессионал жамоалар, шунингдек катталар учун таълим муассасаларида бевосита ишламайдиган, таълим сиёсати соҳасида қарорлар қабул қилишга масъул бўлган шахслар учун қизиқарли бўлиши мумкин.

Аниқ қўлланилиши ҳақида шуни айтиш мумкинки, ўқув дастури ва ушбу нашр биринчи навбатда катталарга таълим берадиган ўқитувчиларнинг таълим дастурларини режалаштириш ва ташкиллаштиришга жалб этилган шахсларга мўлжалланган³. Таълимнинг яқуний натижаларини аниқлаб, ўқув дастури бу иш учун таълимий дастурлар орқали эришилиши керак бўлган мақсадларга йўналтирувчи асосларни таклиф этади.

3. Шу тарзда “катталарга таълим берувчи ўқитувчилар” ўз-ўзидан билвосита ўқув дастурининг мақсадли гуруҳини ҳосил қиладилар. “Катталарга таълим берувчи ўқитувчи” атамаси ҳар бир алоҳида ҳолатда нимани аниқлаш ва бу касбий рол билан боғлиқ умидворлик нимадан иборатлиги, балки турли мамлакатлар ва минтақаларда сезиларли даражада фарқ қилиши мумкин. (А3 бўлимга ҳам қаранг).

Мазмун, методлар ва машғулотлар шаклига доир кейинги берилган маълумотлар туфайли ўқув дастури алоҳида дастурлар аниқ режалаштириш ва амалга оширишда қўшимча ёрдам тақдим этади.

2. Curriculum globALE дастури қай тарзда ишлаб чиқилган? – манбалар ва ишлаб чиқиш методлари

Манбалар

Curriculum globALE ўқув дастури асосида қуйидагилар ётади:

- a) DVV International лойиҳавий фаолияти доирасида ишлаб чиқилган тренерлар тайёрлаш дастурлари;
- b) катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун мўлжалланган мавжуд миллий малака тизими ва стандартлари;
- c) Европа лойиҳалари доирасида ўрнатилган, катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун мўлжалланган халқаро касбий стандартлар.

a) DVV International лойиҳавий фаолияти доирасида ишлаб чиқилган тренерлар тайёрлаш дастурлари

Тренерларни тайёрлаш бўйича турли қўлланилиш соҳалари учун махсус ишлаб чиқилган дастурлар DVV International лойиҳавий фаолияти доирасида кўп йиллар давомида фойдаланиб келинмоқда. Мазкур материалларнинг айримлари трансмиллий, минтақавий хусусиятларга эга бўлиб, масалан, Осиё ёки Африка учун мўлжалланган мазмунга эга бўлса, бошқалари Фаластин, ЖАР ёки Ўзбекистонга тегишлидир. Барча дастурлар DVV International вакиллари ва маҳаллий ҳамкорлар иштирокида ишлаб чиқилган бўлиб, зарур ҳолларда қўшимча равишда халқаро экспертлар жалб этилган.

b) Миллий малака тизими ва стандартлари

CONFINTEA VI конференциясига тайёрланган маърузаларга мувофиқ, (бўлажак) катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий маҳоратини оширишга йўналтирилган дастурлар кўплаб мамлакатларда мавжуддир. Ушбу дастурлар кўлами, ўқув фанлари тўплами, малака даражаси ва расмийлаштириш даражаси бўйича сезиларли даражада фарқ қилади. Турли вариантлар мавжуд: бир неча йил давом этадиган ва илмий даражани олишни таъминловчи университет ўқув курсларидан то кўп сондаги модуллар бўйича бир кунлик қайта тайёрлов курсларигача.

Бу дастурларнинг кўпчилиги ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, бирор лойиҳа доирасида вужудга келган, масалан, ўқитиш концепцияси, узоқ муддатли дастурларни ишлаб чиқилишга ёки расмий таълим тизими билан алоқа ўрнатишга даво қилмаган ҳолда жорий ҳолатда аниқ эҳтиёжларни қондириш учун ишлаб чиқилган.

Бирок, шу жумладан, айрим мамлакатларда доимий амал қиладиган дастурлар ва малака тизимлари мавжуд ташкилотчилар бўлиб, одатда олий ўқув юртли (агар даража бериш назарда тутилган дастурлар ҳақида сўз кетаётган бўлса) ёки масалан, Немис катталар таълими уюшмаси томонидан курс ўқитувчилари учун таклиф этилаётган таълим дастурлари каби ўз ходимлари учун узлуксиз таълим таклиф этаётган катталар таълими соҳасидаги етакчи ташкилотлар ташаббус кўрсатадилар. Фақат айрим мамлакатлардагина, масалан, Австрия, Швейцария ва Буюк Британияда университетдан ташқари катталар таълим соҳасида иш олиб борадиган ўқитувчилар учун миллий даражада провайдерлар томонидан ишлаб чиқилган малака тизимлари мавжуд. Бу тизимларнинг айримлари таркибий қисмлардан бири сифатида норасмий ва информал таълим доирасида эгалланган компетенцияларни сертификатлашни ўз ичига олади. Расмий эътироф этиш тарихи тўғрисида, бу жараёнда мавжуд компетенциялар аниқлаштирилади ва сертификатлаштирилади, шунигдек катталарга таълим берувчи ўқитувчилар етишмаётган компетенцияларини ривожлантириш курсларига бориш орқали бу мамлакатларда миллий миқёсда тан олинган малакаларга эга бўлишлари мумкин.

Шу каби мавжуд бўлган малака ошириш тизими ва моделлари тегишли асосий касбий стандартлар билан биргаликда ўқув дастурларини ишлаб чиқишда муҳим таянч нуқтаси вазифасини бажарди.

Қуйидаги мисолларга алоҳида эътибор қаратилган:

- **SVEB сертификати.** Швейцария катталар таълими федерацияси томонидан ишлаб чиқилган (SVEB) сертификати Швейцариянинг «тренерлар тайёрлаш» (Ausbildung der Auszubildenden) модулли тизимининг биринчи босқичи бўлиб ҳисобланади. Сертификат, катталар таълими соҳасида фаолият олиб борадиган ўқитувчилар учун, бутун Швейцария бўйича тан олинмаган таянч малака курсларини таклиф этади. Сертификат олиш учун 90 соатлик ўқув вақтини ўз ичига олган таълим дастурларида иштирок этиш керак бўлади. 165 соат мустақил ўқиш учун берилади. Бундан ташқари, 150 соатдан кам бўлмаган катталар таълими соҳасида ўқитувчилик иш тажрибасига эга бўлиши керак. Мавжуд компетенцияларни тан олиш тартибини таълим дастурларида ўқиганлик ўрнини босиши мумкин*.

- **«Сертификатланган катталар таълими ўқитвчиси» WBA сертификати:** Бу сертификат Австрия қўшимча таълим академияси (WBA) томонидан катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун таклиф этиладиган иккита малака талабаларидан биринчиси ҳисобланади. WBA академияси Австрия катталар таълими федерал институти Австрия катталар учун таълим тизимининг бир қисми ҳисобланади. Австрия қўшимча таълим академияси ўқув режаси кўринишидаги стандартларни белгилайди. Сертификат олиш учун ўқитувчилар белгиланган компетенцияларга эга эканликларини исботлаб беришлари лозим бўлади. Бу жараён турлича бўлиши мумкин. Етишмайдиган исталган компетенцияларни курсларга қатнаш орқали эгаллаш мумкин. Катталар таълими соҳасида ишлаган 300 соатдан кам бўлмаган тегишли амалий тажриба ҳам сертификат олишнинг дастлабки шарт ҳисобланади⁵.
- **Ҳаёт давомида таълим олиш секторида фаолият олиб борувчи ўқитувчининг дипломи (DTLLS).** 2007 йилдаёқ Буюк Британия қонунлари давлат бюджетидан молиялаштириладиган узлуксиз таълим секторида фаолият олиб борувчи ўқитувчининг тегишли расман рўйхатдан ўтказилган малака даражасини олишни киритган. 2007 йилдан бошлаб катталар таълими соҳасига янги келган ўқитувчилар ўқитишнинг биринчи йилида давомийлиги 30 соат бўлган тайёрлов курсидан ўтиши керак. DTLLSнинг тўлиқ малака дипломини олиш учун беш йил давомида кенгайтирилган модулли таълим дастурларини ўтиши керак бўлади, буни ишдан ажралмаган ҳолда 1-2 йилда амалга ошириш мумкин. Зарурий шарт ҳисобланган йилига 150 соат дарс бериш ўқув дастурининг ажралмас қисми ҳисобланади. Аккредитация олиш учун DTLLS дастурлари “Ҳаёт давомида таълим олиш секторида ишлайдиган ўқитувчилар, репетиторлар, тренерлар учун Буюк Британияда ҳаёт давомида таълим олиш бўйича ташкилот (LLUK)нинг касбий стандартлари”га мувофиқ келиши керак, бу эса эгалланадиган компетенцияларнинг дастлабки асосларини ифодалайди⁶.

с) Европа лойиҳалари доирасида ўрнатилган, катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун мўлжалланган халқаро касбий стандартлар

Curriculum globALE ўқув дастури асосида охириги бир неча йилларда катталарга таълим берадиган ўқитувчилар учун касбий ихтисосликлар кўриб чиқилган бир қатор Европа тадқиқотлари ва лойиҳалари ҳам ётади. Бу лойиҳаларнинг бир қисми катталарга дарс берадиган ўқитувчилар қандай (асосий) компетенцияларга эга бўлиши керак, деган масалани тадқиқот қилиш билан шуғулланган. Бошқа лойиҳалар катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун аниқ/конкрет восита/усуллар портфелини ишлаб чиқишга бағишланган бўлиб, бу воситалар аввалдан мавжуд бўлган компетенцияларни тан олиш/этироф этиш учун ишлатилиши, қўшимча компетенцияларни ривожлантиришга эҳтиёжларни аниқлаш, шунингдек узлуксиз касбий таълимни режалаштириш учун ишлатилиши мумкин. Ўзининг халқаро миқёсда марказий ўрин эгаллаши ва стандартларни белгилаш мақсадлари туфайли бу лойиҳалар ва ишлаб чиқилган касбий ихтисосликлар Curriculum globALE ўқув дастурларини ишлаб чиқишда алоҳида қизиқиш уйғотди.

Қуйидаги Европа тадқиқотлари ва моделларидан фойдаланилди:

- **«Европада катталар учун малакали ўқитувчи (AGADE)» (2004-2006 йй.):** Эстония, Ирландия, Литва, Латвия, Норвегия, Португалия, Швеция ва Венгриялик ҳамкорлар иштирокида амалга оширилган лойиҳа доирасида Европада катталарга дарс берувчи ўқитувчилар учун минимал стандартлар ишлаб чиқилди, шунингдек ушбу стандартлар асосида олиб бориладиган ўқув курслари учун ўқув режалари ҳам тайёрланди. Бу стандартлар катталарга таълим берувчи ўқитувчи томонидан бажарилиши керак бўлган тўртта ролга тегишли: ўқитувчи, маслаҳатчи/консультант, фасилитатор ва тренер⁷. Жами 16та мезон ишлаб чиқилди ва гуруҳларга бўлинди, шу жумладан алоҳида шахсларга тегишли, шунингдек касбий соҳага тааллуқли бўлган мезонлар ҳам шулар жумласидандир.
- **«Катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг норасмий ва информал таълим олиш жараёнида эгаллаган психологик-педагогик компетенцияларини тан олиш (VINEPAC)» (2006-2008 йй.):** Германия, Франция, Мальта Руминия ва Испаниялик ҳамкорлар билан биргаликда амалга оширилган лойиҳалар доирасида катталар таълими соҳасида фаолият олиб борадиган ўқитувчилар (тренерлар)нинг психологик-педагогик компетенцияларини тан олиш воситалари ишлаб чиқилди. «Validpack» деб номланган бу восита компетенцияларнинг табақалашган моделини ўзида мужассам қилган бўлиб, қуйидаги блокларни ўз ичига олади: «билимлар», «ўқитиш/бошқариш», «баҳолаш ва таълим сифатини ошириш», «йўналтириш/қизиқтириш ва маслаҳат бериш» ва «шахсий ва касбий ривожланиш».
- **«Европа малака талабларининг 6- ва 7-даражалари ўртасида катталарга таълим берувчи ўқитувчилар учун касбий маҳоратни оширишнинг мослашувчан усуллари (Flexi-Path)»:** Германия, Эстония, Буюк Британия, Италия, Руминия, Швейцария ва Испаниялик ҳамкорлар иштирокида амалга оширилган лойиҳа доирасида катталарга таълим берувчи юқори малакали ўқитувчилар учун компетенцияларни

5. http://www.wba.or.at/studierende/kompetenzen_zertifikat.php (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015)

6. <http://collections.europarchive.org/tna/20110214161207/http://www.lluk.org/wp-content/uploads/2010/11/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf> (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015) 2013 йили DTLLS DETra ўзгартирилди (Ўқитувчининг таълим ва қайта тайёрлаш бўйича дипломи)

7. http://www.vabaharidus.ee/public/files/LPIA_Agade_A4.pdf (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015)

аниқлаш воситалари портфели ишлаб чиқилди. У ўқитувчилик фаолияти⁸ доирасида келиб чиқадиган режалаштириш, бошқариш ва раҳбарлик қилиш каби вазифалар учун масъулиятни ўз зиммасига оладиган катталарга таълим берувчи ўқитувчиларга тааллуқли бўлган учта йўналишдаги компетенцияларни (Таълим – Одамлар – Амалиёт) аниқлайди. Бу восита Европа малака талабларига асосланган.

- **«Катталар таълими соҳасидаги мутахассисларнинг асосий компетенциялари» (2010 й.)** Голландиянинг Research voor Beleid институти томонидан ўтказилган умумевропа тадқиқотлари Европада катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг асосий компетенцияларини аниқлашга ва «Катталар таълими соҳасидаги мутахассисларнинг асосий компетенциялари»нинг тегишли талабларини яратишга йўналтирилган. Мазкур талаблар катталарга таълим бериш касбий соҳасини тўла қамраб олиб, барча мавжуд касбий роллар ва вазифаларни ўз ичига олади. Лойиҳанинг доирасида катталар таълимининг алоҳида соҳалари ёки яқка тартибдаги касбий роллари фарқланмаган. Бироқ дастлабки талаблар бунинг учун таянч нуқтасини таъминлаб беради⁹.
- **«Малакали ўқитувчи (QF2Teach)» (2009–2011 йй.)**: Германия, Буюк Британия, Италия, Нидерландия, Польша, Руминия, Швеция ва Швейцариялик ҳамкорлар иштирокида амалга оширилган лойиҳа доирасида ҳамкор мамлакатларда ўқитувчиларнинг аниқ бир иши мазмун моҳиятидан қатъий назар узлуксиз таълим тизимида уларнинг қайси компетенцияларни эгаллашлари кераклигини белгилаб берадиган эксперт баҳолаш методи ёрдамида тадқиқот ўтказилди. Тадқиқот натижалари бўйича тўққизта асосий компетенцияларни ўз ичига олган каталог тузилди. Бу компетенциялар Европа малака талаблари асосида малака талаблари шаклида батафсил сараланди¹⁰.

Ишлаб чиқиш жарёни

Curriculum globALE ўқув дастурини ишлаб чиқиш жараёни бир нечта босқичлардан иборат бўлди:

Мавжуд дастурларнинг мавзуси ва мазмуни тизимли равишда таҳлил қилинди. Хусусан, ўқитишнинг режалаштирилган якуний натижалари ва компетенцияларга алоҳида эътибор қаратилди. Бу босқичнинг мақсади шундан иборат эди-ки, кўриб чиқилган мамлакатлар ва лойиҳалар учун хос бўлган умумийликни алоҳида ажратиб олиш.

- Шу асосда ҳар бири алоҳида модулни ўз ичига мужассам қилган режалаштирилган ўқув дастурларининг тахминий асосий ўқув фанлари соҳалари аниқланди.
- Кейин кўп босқичли жараён давомида алоҳида модуллар ишлаб чиқилди, шунингдек таълим мақсадлари шакллантирилди, компетенциялар ва ўқув фанлари мазмуни белгилаб берилди. Ишланмаларнинг алоҳида қисмлари бир неча бор юқорида қайд этилган миллий ва Европа таняч моделлар билан солиштирилди. Шундай қилиб, ўқув дастурларининг мавжуд халқаро стандартларга мувофиқлиги таъминланди.
- Ушбу мавжуд моделлар билан таққослашга қўшимча равишда лойиҳа гуруҳи ишлаб чиқиш босқичлари давомида оралиқ лойиҳалар бўйича алоҳида ҳамкасблар ва экспертлардан қайта алоқа ўрнатиш орқали фикр мулоҳазалар олди. Бу қайта алоқа ўқув дастурлари устида кейинги ишларда эътиборга олинди. Модулларни ишлаб чиқиш мобайнида уларнинг тузилиши ва лойиҳалари бир неча марта ўзгартирилди.
- 2012 йилнинг охирида тўлиқ ўқув дастурининг биринчи лойиҳаси катталар таълими соҳасидаги экспертлар – назария ва амалиётчилар иштирокида ўтказилган семинарда муҳокама қилинди ва тасдиқланди. Экспертлар иштирокида ўтказилган семинар давомида/жараёнида бўлган муҳокамалар асосида жорий лойиҳа қайта кўриб чиқилди.
- Ўқув дастурининг қайта кўриб чиқилган лойиҳаси 2013 йилда DVV Internationalга ҳамкор бўлган бир қанча мамлакатларда синондан ўтказилди. Олинган тажриба/натижалар мазкур Curriculum globALEнинг иккинчи қайта кўриб чиқилган нашрида, CG веб саҳифасининг ишга туширилишида, шунингдек (www.curriculum-globale.de) саҳифада/сайтада жойлаштирилган турли қўшимча/ёрдамчи материалларни ишлаб чиқишда ўз аксини топди.

3. Curriculum globALE ўқув дастурининг глобал жиҳатлари юзасидан айрим мулоҳазалар

Юқорида келтирилган рўйхат миллий миқёсдаги чегаралардан кенгроқ ва ундан ташқарига чиқадиган халқаро лойиҳаларга доир мисоллардан таркиб топган бўлса-да, бу ҳозирги вақтга қадар катталарга таълим берувчи ўқитувчиларга тегишли бўлган кўпчилик лойиҳалар ва ташаббуслар ҳам миллий ўзига хосликларга эга эканлигини инкор этмаслиги керак. Улар муайян бир аниқ маданий ва ижтимоий мазмунда ишлатилиши учун мўжалланган ва табиийки, айнан шу асосда яратилган. Бундай лойиҳаларнинг диққат марказида эътибор айнан бир хил роллар ва компетенцияларга қаратилганлик ҳолати Европада миллий

8. <http://www.flexi-path.eu/> (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015)

9. http://www.ginconet.eu/sites/default/files/Key_Competerences_For_Adult_Educators.pdf (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015)

10. http://asemllhub.org/fileadmin/www.dpu.dk/ASEM/events/RN3/QF2TEACH_Transnational_Report_final_1_.pdf (Охириги мурожаат санаси: 08.10.2015)

миқёсдаги чегаралардан кенгроқ ва ундан ташқарига чиқадиган бир қатор лойиҳаларни ишлаб чиқишга олиб келди. Бу юқорида санаб ўтилган лойиҳаларга ҳам тегишлидир. Бироқ, глобал умумжаҳон миқёсида барча қитъаларни қамраб оладиган компетенциялар ёки малака стандартларининг умумий профилини тузиш ва бу асосда умумий ўқув дастурларини ишлаб чиқишга аниқ уринишлар/ҳаракатлар ҳозирча бўлгани йўқ. Бу қисман халқаро ҳамкорликнинг мураккаблиги билан боғлиқ бўлсада, бироқ кўп ҳолларда бу соҳада ишлайдиган мутахассисларнинг ҳам катталар таълими ҳақидаги қарашларининг турлича бўлганлиги билан боғлиқдир.

Фақат кам ҳоллардагина ўқитувчилик вазифасини бажариш учун махсус шаклдаги бундай тайёргалик мавжуддир. Кўпгина мамлакатларда катталар билан ишлайдиган ўқитувчиларнинг вазифаси ахборотни етказиш бўлиб, бу бошқача сўз билан айтганда, ўқитувчи ҳақидаги анъанавий тасаввурларни эслатади. Аксинча, бошқа мамлакатларда эса катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг роли йўналиш бериш, қўллаб қувватлаш ва кўмак бериш вазифаси томон аниқ силжиш борлигини кузатиш мумкин. Тренер, фасилитатор, модератор, эксперт ва консултант – мана шулар бу силжишни акс эттирувчи катталарга таълим берадиган ўқитувчиларнинг ролини номланиши. Улар тренер, ўқитувчи, катталарга таълим берувчи каби анъанавий терминлар қаторида янада кенгроқ тарқалишга муваффақ бўлмоқда. Бу терминларнинг айримлари ахборотни етказиш вазифаси, шунингдек етказилиши керак бўлган компетенция, малака ва кўникмаларга ҳам катта аҳамият касб этади. Бошқалари катталарга таълим берувчи ўқитувчи томонидан ўқувчиларга, улар ўзларини намоён қилишлари ва шахсий қобилиятларини ривожлантиришда кўрсатиладиган қўллаб-қувватлаш ва кўмак бериш вазифаларига алоҳида эътибор қаратади.

Юқорида баён этилганидек, билимлар бериш вазифасидан кўмак бериш/таъсир кўрсатиш вазифасига ўтишга аралаш урғу берилиши катталар таълими соҳасида фаолият олиб борувчи ўқитувчилар учун мўлжалланган тренингларни концептуал ишлаб чиқиш услубига ҳам таъсир кўрсатади. Масалан, Жанубий Америка қитъасида Пауло Фрейре ғояларининг кучли таъсири кузатилади. Фрейренинг Танқидий фикрлаш Концепцияси (conscientiza o) Лотин Америкасида ўқитувчилар ҳақида, катталарга таълим берувчининг асосий вазифаси таълим олувчиларда танқидий фикрлаш (reflex ocritica)ни ривожлантириш деб қабул қилинган тасаввурлар шаклланишига кучли таъсир кўрсатди.

Кўпгина ривожланаётган мамлакатларда мультипликатор терминидан тез-тез фойдаланилади. Бу термин кўпроқ катталар таълимининг мазмуни ва вазифаларига нисбатан унинг ташкил этишилиши ва тузилмаси маъносини англатади. Мазкур концепция шуниси билан яхшики, у бирор аниқ фаннинг мазмунига боғланмай балки, асосий ғоя катталарни ўқитиш услубларига йўналтирилган.

Бошқа фарқлари провайдерлар ва катталар таълими институционал моҳиятида ўз аксини топган. Катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг роли, гап давлат ташкилоти шаклидаги расмий таълим тизими ҳақида кетаётганлиги ёки нодавлат ташкилотларнинг таълим хизматларини кўрсатувчи провайдерлар сифатида чиқаётган фуқаролик жамияти сектори ҳақида гапирилатганига қараб, фарқ қилади.

Мазкур ўқув дастури юқорида ифодаланган ролли концепциялардан айнан бирига асосланмаган. Бунинг ўрнига у, уларда мавжуд бўлган умумийликдан фойдаланиб, уларнинг ҳаммасини бирлаштиради. Амалиётда юқорида кўрсатиб ўтилган ролларнинг аниқ ажратишни таъминлаш имконияти ҳар доим ҳам бўлавермайди, натижада кўпинча бу ролларнинг аралашиб кетиши билан яқунланади. Мазкур ўқув дастури ушбу анъанани акс эттиради. Турли ролларнинг умумий моҳияти катталарга таълим берувчи ўқитувчилар, уларнинг иши маданий, институционал ва мавзуий мазмуни/жиҳати қандай бўлишидан қатъий назар эгаллашлари керак бўлган таянч компетенцияларда ўз аксини топган. Ушбу ўқув дастур мазкур асосий компетенциялар тўплами асосида тузилган. Ушбу компетенцияларнинг аниқ таърифлари катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг ролини муайян ҳолда тушунишни назарда тутаяди, яъни ўқув дастур стандартни белгилайди.

Турли мамлакатлар ва ҳудудларда катталар таълимини ривожлантириш учун дастлабки шароитларнинг турлича эканлигидан бу стандарт фақат натижаларга – ривожлантирилиши лозим бўлган ва ўқув дастурида мазмунга нисбатан таърифи аниқ белгиланмаган компетенцияларга тааллуқлидир. Ахборотни, яъни мазмун ва мисолларни етказиб беришга доир ҳолда шунини таъкидлаш мумкинки, ушбу ўқув дастурида уни амалга оширишнинг лойиҳа концепциясига маҳаллий, маданий ва бошқа ўзига хосликларни қўшишга етарли даражада имконият берилган. Бунга ўқув дастурининг зарур бўлган ҳолларда ўзгартирилиши мумкин бўлган қисмларининг мавжудлиги ёрдам беради.

Катталар таълими тушунчасининг ўзи каби, катталарга таълим берувчи ўқитувчининг роли ҳам мавжуд шароитлар, шунингдек иқтисодий жиҳатлар, маданий омиллар ва таълим соҳасидаги тенденцияларга боғлиқдир. Шундай қилиб, бу барча мамлакатлар, ҳудудлар ва ўқув предмети соҳаларида қўлланишга мўлжалланган ўқув дастури учун муайян меъёрлар/талаблар/чегарани яратади. Бошқа томондан, катталар таълимини профессионаллаштириш заруратини англаш бутун дунёда шу даражада тарқалганки, «Белен ҳаракатлар меъёри»нинг катталар таълими сифатига бағишланган бобида акс эттирилган чақириқда ўз ифодасини топган: «катталар билан иш олиб борувчиларни тайёрлаш, салоҳият, ёллаш шартлари ва педагогларнинг касбий маҳоратини яратишни такомиллаштириш керак, масалан олий ўқув юртлари, ўқитувчилар ассоциацияси ва фуқаролик жамияти ташкилотлари билан ўрнатиладиган ҳамкорлик алоқалари ёрдамида амалга ошириш лозим»¹¹. Барқарор ривожланиш мақсадларининг постулатларига мувофиқ

11. <http://uil.unesco.org/home/news-target/belem-framework-for-action/0120c832d6d63fe6fb798a346c9b3419/> (Охириги мурожат санаси: 08.10.2015)

4-сонли муҳим мақсади «Барчани қамраб олувчи ва адолатли бўлган сифатли таълимни таъминлаш ва ҳаёт давомида ўқиш имкониятларини рағбатлантириш» 2030 йилга қадар «катталарга таълим берувчи малакали ўқитувчилар сонини, шу жумладан ривожланаётган мамлакатларда катталарга таълим берувчи ўқитувчиларни ўқитиш бўйича халқаро ҳамкорлик ўрнатиш ёрдамида сезиларли даражада ошириш» орқали амалга ошириш мумкин бўлади. Айнан мана шу глобал тенденциялар, шунингдек турли намоёндалар ва ташкилотларнинг амалдаги мавжуд дастурлари ва мажбуриятлари глобал ўқув дастурларини ишлаб чиқишга бағишланган мазкур лойиҳанинг асосида ётган соҳани профессионаллаштириш йўли билан катталар таълими сифатини ошириши керак. Curriculum globALE ўқув дастури ўзининг катталар таълими соҳасини профессионаллаштириш билан боғлиқ мақсадларини катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг аниқ фаолият соҳаларидан қатъий назар, уларнинг эгаллаши керак бўлган малакаларининг дастлабки меъёрлари сифатида асосий компетенцияларни аниқ белгилаш орқали амалга оширишни кўзлайди. Бу дастур нафақат географик нуқтаи назардан, балки у узлуксиз касбий таълим билан шуғулланувчи тренерлар, саводхонликни ошириш бўйича фаолият олиб борадиган муаллимлар, давлат мактабларида ишлайдиган ўқитувчилар, шунингдек таълим бериш фаолияти билан шуғулланувчи фаолларнинг ижтимоий ҳаракатларига жалб этилганлар учун мўлжалланганлиги маъносида ҳам глобал ҳисобланади.

4. Curriculum globALE ва ҳуқуқни ҳимоя қилиш ёндашуви

Curriculum globALE ўқув дастури ривожланиш мақсадида ҳамкорлик қилиш учун инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш (Human Rights-Based Approach) ёндашувидан фойдаланади:

«Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш (Human Rights-Based Approach) ёндашувида инсон ҳуқуқларини алоҳида шахслар ва асосланган эътирозларга эга (ҳуқуққа эгалик қилувчилар) бўлган гуруҳлар ва тегишли мажбуриятларга эга (мажбуриятлар эгаси) бўлган давлат ва нодавлат субъектлари билан ўзаро муносабатларни белгилайди. У ҳуқуқ эгалари (ва уларнинг ҳуқуқлари) ва тегишли мажбуриятлар эгалари (ва уларнинг мажбуриятлари)ни белгилайди ва ҳуқуқ эгаларининг ўз талабларини илгари суриш қобилиятларини ва мажбурият эгаларининг ўз мажбуриятларини бажариш қобилиятларини оширишга олиб келади».¹² Бунинг маъноси шуки, таълим қачонки бунинг имкони борида тақдим этиладиган хизмат бўлиш ўрнига, «мажбурият эгалари» томонидан қондириладиган кафолатланган ҳуқуқ бўлиб ҳисобланади».

Катталар таълими кўп маротаба асосий ҳуқуқ сифатида, хусусан Барча учун таълим (Education for All) доирасида, шунингдек иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисида Халқаро пакт матнида ҳам ифодалаб келинган:

«13 (d) Кимки бошланғич таълим курсини ўтамаган ёки тўлиқ яқунламаган бўлса, элементар таълим имкон қадар рағбатлантирилиши ёки кучайтирилиши лозим».

Шундай қилиб, катталар таълими ўзини намоён этиш ҳуқуқи бўлиб, шунингдек ўз кучини/ақлини тўлиқ очиб бера олиш шартидир. Curriculum globALE ўқув дастури доирасида бу тушунча сифат концепцияси билан узлуксиз равишда боғланган.

Катталарнинг таълим олиш ҳуқуқини таъминлашда қуйидаги субъектлар гуруҳи турли даражадаги жавобгарликни ўз зиммаларига оладилар:

Давлат ва фуқаролик жамияти:

Сифат тизимли тушунча сифатида таълим жараёнининг барча жиҳатларини қамраб олади ва бунда ушбу жараёнда малакали мутахассисларга жуда катта аҳамият берилади. Давлат таълим олишга бўлган ҳуқуқларни таъминлаш бўйича ўз мажбуриятларини бажариш учун фуқаролик жамияти билан биргаликда алоҳида шахсларнинг ҳаёт давомида таълим олишлари учун жалб этиладиган имкониятларни яратувчи тегишли тизим/тузилмаларнинг фаолият юритишини кафолатлаши керак бўлади. Ўрта бўғинда малакали ходимларни ўқитишни ташкил этиш, адолатли рағбатлантириш, тегишли иш шароитлари яратишни ташкил этиш лозимдир. Жойларда катта ёшдаги таълим олувчиларнинг эҳтиёжларига жавоб беришга қодир, яхши жиҳозланган катталар таълими марказлари ташкил этилиши лозимдир. Бир сўз билан айтганда, давлат ва фуқаролик жамияти барча учун узлуксиз таълим олишни ривожлантириш бўйича қулай шароитлар яратилишини таъминлаши керак.

Катталарга таълим берувчилар:

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ҳуқуқни ҳимоя қилиш ёндашувида асосланган биринчи хулосасида билдирилишича: «Одамлар неъмат ва хизматларнинг пассив истеъмолчилари бўлиб эмас, балки ўзининг ривожланиш жараёнида асосий субъектлари сифатида тан олинадилар». Бундан келиб чиқадики, катталарга таълим берувчилар иштирокчилар ўзларининг шахсий манфаатларига жавоб бера олиши ва ўз интилишларини рўйбга чиқаришга эришишлари учун кўмак беришлари керак. Таълим берувчилар ўзларининг методологик билимларини қўллаган ҳолда иштирокчиларга билиш жараёнида фаол бўлиш учун имконият яратиш беришлари ва тегишли вазиятларга боғлиқ ҳолда уларни қизиқтирган саволларига

12. <http://hrbportal.org/the-human-rights-based-approach-to-development-cooperation-towards-a-common-understanding-among-un-agencies> (Охири мурожаат санаси: 08.10.2015)

ечим топишда уларни қўллаб-қувватлашлари керакдир.

Иштирокчилар:

Таълим истеъмол қилинадиган маҳсулот бўлиб ҳисобланмайди, балки иштирок этиш мумкин бўлган жараён дир. Хаттоки қулай шароитлар яратиб берилган тақдирда ҳам, билиш ҳаракати/жараёни таълим олувчиларнинг ўзлари томонидан амалга оширилади ва шундай экан, улар таълим жараёнининг муваффақиятли натижаси учун жавобгар бўладилар. Сўз таълим жараёнининг ўзидаги мақсад қилиб олинган йўналиш, компетенциялар, ўқишга муносабат ва хулқ-атвор ҳақида бормоқда. Иштирок этиш бу икки томонлама жараён бўлиб, бунинг учун имконият яратилса натижа беради.

Иштирокчилар учун бу ҳуқуқ ва имкониятлар, зарурат бўлганида мустақил таълим олиш жараёнини ташкил этиш билан боғлиқдир, масалан ўқув тўғарақларда.

Бу учта гуруҳ субъектларининг роли бир-бирини тўлдирган ҳолда, катталарнинг мақсадга йўналтирилган таълим олишлари, уларнинг эҳтиёжларини қондириш ва орзуларини рўёбга чиқариш, тажрибага эга бўлишига имконият яратиш, бу эса манфаатдор томонлар ўртасида муҳокама қилинган ҳолда ҳаёт давомида таълим олиш тизимини фаолият юритишини таъминлаш керак.

Curriculum globALE ўқув дастури катта ёшдаги таълим олувчиларнинг ролларини бажаришга имкон қадар ёрдам беришга ҳаракат қилмоқда.

5. Curriculum globALE тамойиллари

Curriculum globALE қуйида келтирилган умумий тамойилларга асосланади: компетентлиликка, хатти-ҳаракатга, иштирокчилар ва барқарор таълимга йўналтирилган тамойилларга таянади.

Компетентлиликка йўналтирилган тамойил:

Юқорида қайд этилганидек, Curriculum globALE ўқув дастури компетентлиликка йўналтирилган тамойилга асосланади. Бунда у таълим соҳасида кўп вақт давомида ҳукмронлик қилган йўналишлар билан ҳамоҳангдир. Сўз таълим соҳасидаги сиёсатнинг устувор йўналишларига мувофиқ “натижа”га йўналтирилганлик ҳақида бормоқда. Узлуксиз таълим тизимидаги профессионализм ва сифат борасидаги мунозаралар қуйидаги мантиққа йўналтирилгандир.

Компетентлилик ўзи мураккаб тушунчадир. Бу мазкур атаманинг мавжуд бўлган барча таърифларига хосдир. ОЭСР томонидан 2005 йилда шакллантирилган таъриф қуйидагича ифодаланган:

«Компетентлилик – бу шунчаки билим ва кўникмага эга бўлишдан кўра кўпроқ маънони англатади. У аниқ мазмун-моҳият касб этган ҳолда психоиштимой (кўникма ва йўналишлар билан биргаликда) ресурслардан фойдаланиш ва сафарбар қилиш йўли билан эҳтиёжлар мажмуасини қондириш қобилиятини ўзида мужассам қилади». (ОЭСР 2005 й.).

Компетенция мос равишда бир қатор алоҳида қисмлар (билим, кўникма, қарашлар ва ҳ.к.)ни, шунингдек уларнинг бир-бири билан ўзаро муносабатга киришишга мажбурлаш ва уларни аниқ вазиятларда керагича қўллаш олиш қобилиятларини ўз ичига олади. Бу маънода компетенция муайян йўналишда, масалан, катталарга таълим берувчининг касбий фаолияти йўналишида ҳаракат қилиш қобилиятига тааллуқлидир.

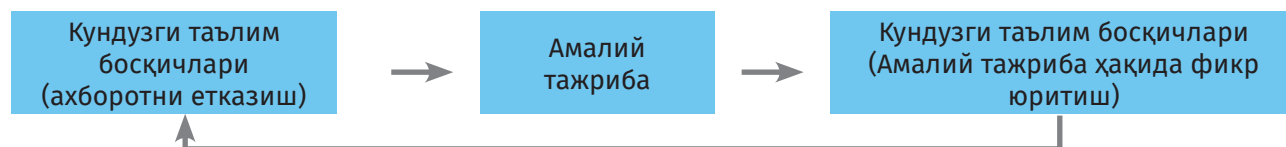
Curriculum globALE ўқув дастури шундай қобилиятни ҳосил қилишга йўналтирилган бўлиб, ўқув дастурида юқорида келтирилган компетенция элементларини эътиборга олган ҳолда ҳаракат қилишни мақсад қилиб олган.

Ўқув дастури когнитив қобилиятлар ва кўникмаларни ривожлантиришни назарда тутгандек, ўз қарашлари ва қадриятларини назорат қилиш ва рағбатлантирувчи ва ҳиссий жиҳатлар устида ишлаш учун ўз ўзини таҳлил қилиш қобилиятларини ҳам назарда тутати. Ўқув дастурининг биринчи даражали муҳим деб баҳоланадиган асосий ҳисобланган қисми, катталар таълими соҳасида фаолият олиб борадиган ҳар бир таълим берувчи фаолиятининг пойдевори бўлган шароитларни сезиларли даражада шакллантирадиган кенгайтирилган иштимой йўналиш тушунчаси ҳисобланади. Бунга мамлакатнинг ёки ҳудуднинг нафақат сиёсий ва ҳуқуқий тизимидаги шароитлари, балки мос ҳолда етакачилик қилувчи концепциялар ва катталар таълимида ифодаланмаган, яширин қарашлар билан бигаликда турли қарашлар ҳам киради. Катталар таълими ва катталар аудиториясида дарс беришга нисбатан жамиятда ёки маданий ҳаётда мажуд бўлган тушуниш ёки нотўғри тушунчага эга бўлиш катталарга таълим берувчилар фаолиятига таъсир қиладиган мавжуд ҳолат билан боғлиқ шароитларни намоён қилади. Шунинг учун бу жиҳатларга англаган ҳолда муносабат билдириш, компетенциялар билан боғлиқ бўлган катталарга таълим берувчиларнинг асосий малакалари ва кўникмаларининг ажралмас қисми бўлиб ҳисобланади.

Хатти-ҳаракатга йўналтирилган тамойил

Curriculum globALE ўқув дастури нафақат касбий малака ва кўникмаларни ўз ичига олган, балки шахсий сифатлар ва мулоқот кўникмаларини ҳам қамраб олади. Билимларни қўллаш, катталарга таълим берувчилар алоҳида таълим олувчи ва гуруҳ билан қай даражада ўзаро муносабатга киришишларига боғлиқдир. Бундан ташқари, узлуксиз таълим олиш қобилиятларига ҳам боғлиқдир. Ўқув дастури назария ва амалиётнинг уйғунлашувини назарда тутати. Катталар таълими жараёнига тегишли илмий назарий

маълумотлар асосни ташкил этиб, амалда қўлланиш, шунингдек улардан англаган ҳолда фойдаланишга эришиш мақсадида таҳлил қилиш ва ривожлантиришга ўзида муҳим замин яратади. Ўқув дастурини амалга ошириш эгалланган назарий билимлар босқичи билан уларни амалиётда қўллаш ва қайта ишлаш босқичлари ўртасидаги алоқалар учун зарур шарт-шароит бўлиб ҳисобланади. Фақат шундай таъсир қилиш шаклига талабларни қондиради ва катталар таълими соҳасида профессионал ишлайдиган компетентли ўқитувчини тайёрлашга кўмак беради.

Ўз навбатида ахборотларни етказиш босқичи амалий тажриба ҳақида фикрлар юритиш босқичининг натижаларига асосланиши мумкин, бунда чизмада стрелкалар билан кўрсатилганидек таълим жараёнининг даврийлиги таъминланади.

Модулар орасида иштирокчилар эгаллаган билимларини катталар учун ўқув дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун қўллашлари кутилади. Уларга устозлар ёрдам кўрсатади, бундан ташқари ўқитишда ўзининг амалий тажрибасини биргаликда муҳокама қилишлари орқали ҳам қўллаб-қувватланадилар.

Иштирокчига йўналтирилганлик тамойили

Иштирокчига йўналтирилганлик тамойили катталар таълимининг марказий тамойилларидан бири ҳисобланади ва Curriculum globALE ўқув дастурининг асосида ҳам ётади. Ўқув дастури уни амалга оширишда кўп эркин имкониятлар яратиб беради, бу эса мазмун ва услубларни шароитлар ва иштирокчиларнинг эҳтиёжларига мослаштириш учун ишлатилиши мумкин. Бу шунингдек, ўқув дастурининг асосий қисми модуллари ҳам тегишлидир. Мослашувчан ёндашув ва индивидуал эҳтиёжларга мос келган ҳолда тузатишлар учун янада катта имкониятлар ўқув дастурининг мақсадли гуруҳнинг маҳаллий ўзига хосликлари ва эҳтиёжларига мувофиқ ҳолда эркин қайта ишлаб чиқаришни назарда тутаяди.

Иштирокчига йўналтирилганлик тамойили шунингдек қўшимча жиҳатларни ҳам қамраб олади: ҳақиқатга мослиги ва ўрганилаётган мазмун ва услубларнинг иштирокчилар учун долзарблиги, иштирокчиларнинг тажрибаси ва мавжуд билимларининг ҳисобга олиниши, шунингдек таълим берувчи ва иштирокчилар ўртасидаги тенглик ва ҳурматга асосланган ўзаро муносабатлар.

Бу тамойилларни амалга ошириш босқичлари бошқа нарсалар қатори, конструктив ва рағбатлантирувчи мулоқот, курсларни турли зарурат ва эҳтиёжларни инobatга олишга ёрдамлашадиган тарзда, мослаштирган ҳолда ташкил этиш ва услубларнинг ранг-баранглигини талаб этади.

Таълимнинг барқарорлиги

Катталарга таълим бериш ва уларни ўқитиш иштирокчиларнинг самарали таълим олиш қобилиятларини ошириши, таълим натижалари узоқ вақт фойда келтириши ва таълим олишнинг кейинги босқичлари учун пойдевор вазифасини ўташи керак. Шундай қилиб, катталарга таълим беришнинг вазифаси уларга нафақат мазмунни ўргатиш, балки таълим олувчилар метаанглаши (ўзининг англаш жараёнини таҳлил қила олиш қобилияти)ни ривожлантириш ва ўзининг таълим олишини ўзи ташкил этиш жараёнига кўмак бериш учун зарур бўлган восита ва услублар билан таништиришдан ҳам иборатдир. Ўзининг англаш жараёнини аниқлаш, таҳлил қилиш ва такомиллаштириш кўникмалари билан уйғунлашган узлуксиз таълим олиш учун рағбатлантиришни ошириш муҳим вазифа бўлиб ҳисобланади. Булар ҳам турли вазиятларда ва янги билим ва компетенциялар билан уйғунлашган ҳолда билим ва компетенцияларни муваффақиятли қўллаш учун дастлабки шароитлар бўлиб ҳисобланади.

Ўқий олиш кўникмасини шакллантириш, ва бунда самарали ўқиш, катта ёшдагиларнинг ҳаёти давомида ўқишини давом эттириши учун зарурдир.

6. Curriculum globALE шарҳи

Мазкур бўлимда Curriculum globALEнинг алоҳида компонентлари ва курснинг умумий тузилиши батафсил кўриб чиқилади. Ушбу шарҳда келтирилган, ECTS (кредитларни ўтказиш ва йиғиш Европа тизими)нинг иш соатлари ва кредит пунктларига мос келувчи рақамлар CГнинг тўлиқ курси амалга оширилгандагина қўлланилиши мумкин. Агар курснинг айрим қисмлари доирасида аввал олинган таълимни тан олинса, бу ҳолда ўтилган материалга мос бўлган рақамлар тегишлича камайтирилиши мумкин.

Curriculum globALEнинг биринчи нашри билан таққослаганда ўқув соатлари миқдори – дастлабки (пилот) курс таҳлилига кўра соатлар миқдори оширилган.

Умумий ҳолда, ўқув дастури 830 соат ўқув юкмасидан иборат бўлган ECTS¹³нинг 33 ўтиш балларини қўлга

13. «Кредитларни ўтказиш ва йиғиш Европа тизими», ECTS таклифига кўра 1 балл 25-30 ўқув соатини ташкил этади.

киритишни назарда тутати. Бу 830 соат а) мавзуй блоклар ва б) турли хил таълим шакллари ўртасида тақсимланади.

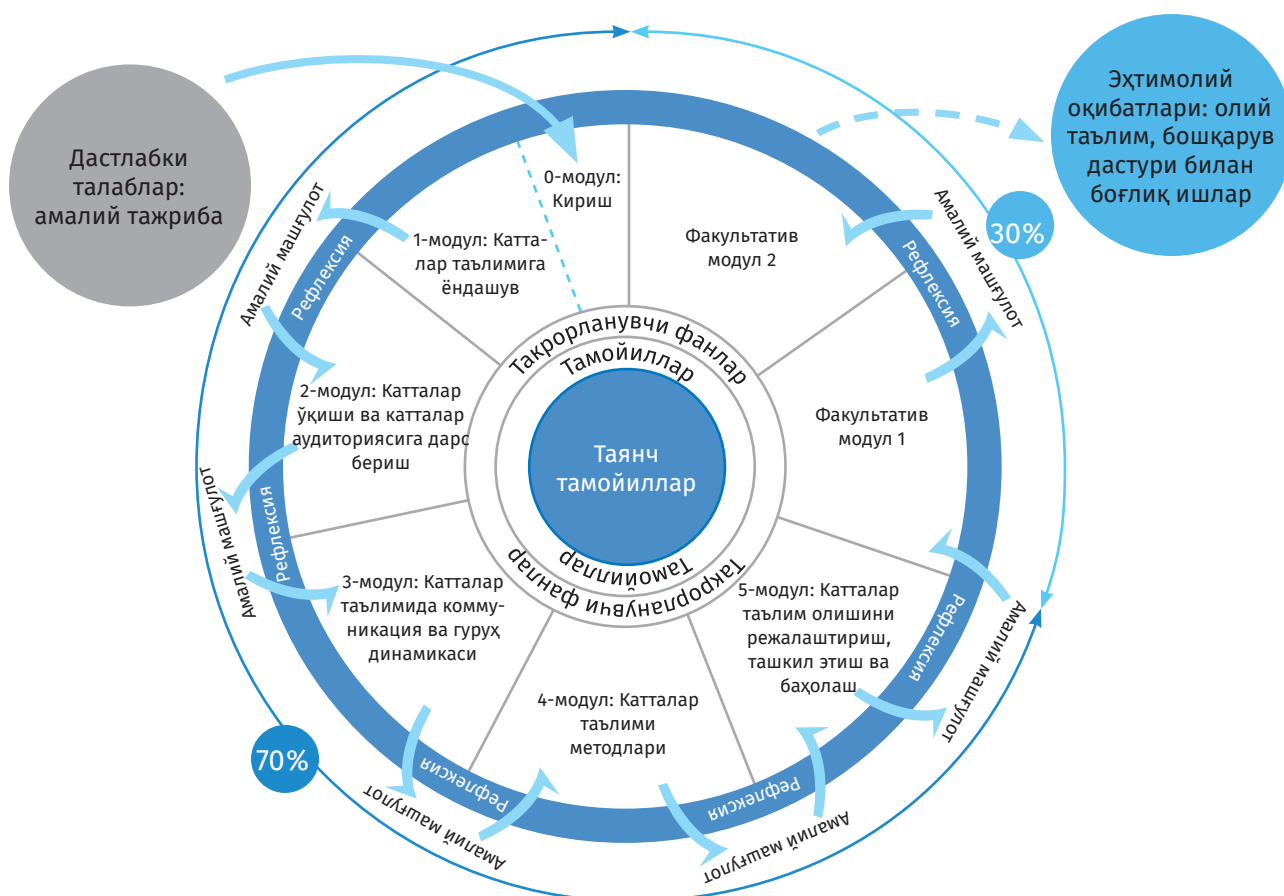
Curriculum globALE ўқув дастури **мавзуй блоклар** нуқтаи-назаридан қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Битта кириш модули,
- Бешта мавзуй таянч модуллари,
- Танлаш учун 1-3 (ўлчамига боғлиқ ҳолда) факультатив модуллар.

Curriculum globALE ўқув дастурининг **таълим шакллари**га тааллуқлигига кўра қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Ҳар бир модул доирасида кундузги таълим босқичлари,
- Ҳар бир модул доирасида иштирокчиларнинг якка тартибдаги мустақил машғулоти,
- Устоз ҳамроҳлиги/кузатувидаги амалиёт иши – иштирокчилар реал иш шароитларида ўрганганларини қўллайдилар ва таҳлил қиладилар; тренерлар устозлик қилади ва маслаҳатлар беради.

Якуний баҳо ўзига турлича баҳолаш шакларини қамраб олиши мумкин, лекин ҳар қандай вазиятда ҳам амалиёт қисми бўлиши керак, масалан иштирокчи томонидан тренинг концепцияси ишлаб чиқилиши бўлиши керак. Агар **мавзуй блокларга** назар солсак, бир томондан таянч модуллар билан ва иккинчи томондан факультатив модуллар ўртасидаги нисбат 70:30 ни ташкил этади. Бу эса тахминан 570 соат ўқув вақти бешта мавзуй таянч модулларни қамраб олган мазмунга сарфланади, унда тахминан 170 соат факультатив модулга тегишли бўлган якка тартибда танланган мавзулар ва ўқув фанларига ажратилган.

Агар **таълим бериш шакллари**га назар солсак, у ҳолда иштирокчиларнинг кундузги таълим босқичлари ва якка тартибдаги мустақил машғулоти бир томондан ва кузатувдаги амалий ишлар иккинчи томондан 60:40 нисбатни ташкил этади. Бу иштирокчиларнинг тахминан 440 соати синф машғулоти, шунингдек мустақил таёргарлик кўриш ва машқларни бажаришга сарфланишини англатса, у ҳолда тахминан 300 соат эса ўрганганларини ҳақиқий иш шароитларида қўллашга ва бу жараёнда устозлик қиладиган ва маслаҳатлар берадиган тренер ёрдамида касб ҳақида фикрлашга сарфланади.

Ушбу тақсимотдан кўринадики, **кузатув остида амалиёт ишини** ўтказиш Curriculum globALE ўқув дастури доирасида катта аҳамият касб этади. У, мисол тариқасида қуйидаги шаклларда бўлиши мумкин:

- Таълим жараёнида эгалланган тажрибадан назарияни ҳақиқий ҳаётда қўллаш, компетенцияларни янада ривожлантириш ва ишлов бериш учун фойдаланилади.

- «Амалиёт гуруҳлари»даги касбий фикрлаш (рефлексия), ўзаро кузатувлар, мутахассисларнинг ишларини кузатиш, шунингдек таълим жараёнига тааллуқли бўлган қайта алоқа ўрнатиш, четдан назар солган ҳолда кимнингдир ўқитиш услубининг кучли ва заиф томонларини аниқлаш учун зарур бўлган нуқтаи-назар/фикр/қарашларни таъминлайди.
- Curriculum globALE ўқув дастури доирасида тренерларнинг устозлик қилиши ва маслаҳатлар бериши катталар таълимидаги амалиёт қийинчиликларини енгишга ва тажрибали ҳамкасблар билимидан фойдали жиҳатларни ўрганишга ёрдам беради.
- Ўқув машғулотларига тайёргарлик кўриш, режалаштириш ва шарҳлаш жараёнлари таълим берувчиларнинг маҳорат эгаси бўлиши ва таълим сифатининг узлуксиз ошиб бориши учун зарурий шарт-шароитлар ҳисобланади.

Турли мавзуй модуллар оралиғида кузатувдаги **амалиёт ишларини** ўтказиш бўйича тақсимланиши қатъий тарзда белгиланмаган. Муайян қоидаларга асосланган ҳолда иштирокчилар ўзларининг устувор масалаларини қўйишлари мумкин. Бирдан-бир ягона чеклаш қуйидаги кўринишда бўлиши мумкин:

- 250 соатлик кузатувдаги амалий ишлар бешта таянч модуллар доирасида, 50 соати эса факультатив модуллари доирасида амалга оширилиши керак.
- Curriculum globALE ўқув дастурининг ҳар бир модули кузатувдаги амалиёт ишлари доирасида 120 соатдан камида 25 соат ажратилишини назарда тутати. Бу қоида шунинг учун керак-ки, амалий иш етарли даражада мавзуларни кенг қамраб олиши ва барча иш кўлами ягона битта мавзуга бағишланиш вазиятини олдини олишда ёрдам бериши учун зарур бўлади.

Бундан ташқари, катталарга таълим берувчи сифатида ишлай олиш тажрибасига эга бўлган иштирокчилар учун 60 соатлик шундай тажрибани 300 соат талаб этиладиган амалий ишлар ҳисобига ҳисоблаш мумкин бўлган имконият мавжуд.

Мавзуй блоклар ва таълим шакллари орасидаги соатлар ва тегишли ўтиш балларининг тақсимоли ҳақида тасаввур ҳосил қилиш учун 1-жадвалга қаранг.

Модулнинг номи	Асосий мазмун (мавзулар)	Ўқув юкلامаси	ECTS
Модул 0: Кириш	<ul style="list-style-type: none"> • Curriculum globALE ўқув дастури ҳақида маълумотлар • Ўқиш ҳақида маълумотлар • Ўқишни ташкил этувчилар ҳақида маълумотлар • Иштирокчиларнинг кутаётган натижалари ҳақида маълумотлар • Curriculum globALE ўқув дастурининг иштирокчиларга нисбатан кутаётган натижалари • Ўзаро муносабатларни ўрнатиш 	15 соат	0,5
Модул 1: Катталар таълимига ёндашув	<ul style="list-style-type: none"> • Катталар таълимининг кўп қирраллиги ва турли-туманлигини тушуниш • Катталар таълими миллий ва глобал миқёсда • Катталарга таълим бериш касб сифатида, Curriculum globALEнинг нуқтаи-назарида катталарга таълим берувчи ўқитувчининг роли 	32 ўқув соатлари (~ 4 кун) 32 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолар	2,5
Модул 2: Катталарни ўқитиш ва катталар аудиториясига дарс бериш	<ul style="list-style-type: none"> • Назария ва асосларни ўрганиш • Катталарга таълим беришда дидактик фаолият • Билим шакллари • Катталарга таълим бериш • Таълимда қизиқтириш/рағбатлантириш 	32 ўқув соатлари (~ 4 кун) 32 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолар	2,5
Модул 3: Катталар таълимида коммуникация ва гуруҳ динамикаси	<ul style="list-style-type: none"> • Катталарга таълим беришда коммуникация • Катталарга таълим беришда гуруҳ динамикаси 	32 ўқув соатлари (~ 4 кун) 32 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолар	2,5
Модул 4: Катталар таълими методлари	<ul style="list-style-type: none"> • Таълимда методларнинг интеграциялашуви • Методлар шарҳи 	32 ўқув соатлари (~ 4 кун) 32 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолар	2,5

Модулнинг номи	Асосий мазмун (мавзулар)	Ўқув юкламаси	ECTS
Модул 5: Катталар таълимини режалаштириш, ташкил этиш ва баҳолаш	<ul style="list-style-type: none"> • Катталарга таълим берувчининг фаолиятида профессионалик даврийлиги босқичлари • Эҳтиёжларни аниқлаш • Режалаштириш • Ташкил этиш • Баҳолаш • Сифатни таъминлаш 	32 ўқув соатлари (~ 4 кун) 32 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолаш	2,5
Факультатив модуллар	<ul style="list-style-type: none"> • Худудий-географик жиҳатдан боғлиқлик • Мақсадли гуруҳ билан боғлиқлик • Ўқув фани билан боғлиқлик • Вазият билан боғлиқлик • Меъёрий боғлиқлик 	64 ўқув соатлари 56 соат яқка тартибдаги алоҳида машғулотлар ва баҳолаш	5
Амалиётда қўллаш ва машқлар бажариш: 300 соат (с)			12
- Асосий модуллар: 250 с., факультатив модуллар: 50 с.			
- Тақсимланиш модул ичида турлича бўлиб ўзгариши мумкин; асосий модул учун энг ками: 25 с., асосий модул учун энг кўпи: 120 с.			
- Яна киритилиши керак: иштирокчилар камида 3 та ўзларининг машғулотларини тайёрлайдилар, ўтказадилар ва баҳолайдилар. (75 с.)			
- Тренинг ўтказиш бўйича иштирокчиларнинг 60 соатгача бўлган миқдордаги аввалги тажрибалари амалиётда қўллаш сифатида ҳисобга олинishi мумкин.			
Яқуний баҳолаш (ўқитиш концепцияси ва амалда қўллаш): 75 с.			3
Мажбурий модуллар бўйича жами: 570 соат		160 с. ўқув соатлари 160 с. мустақил машғулотлар ва баҳолаш	12,5
		250 с. амалиёт бажариш	10
Факультатив модуллар бўйича жами: 170 соат		64 с. ўқув соатлари 56 с. мустақил машғулотлар ва баҳолаш	5
		50 с. амалиёт бажариш	2
Кириш модули ва яқуний баҳолаш бўйича жами: 90 соат		15 с. Кириш модули 75 с. Яқуний баҳо	3,5
Жами:		830 соат	33 ECTS

Curriculum globALE тузилиши: батафсил шарҳ

Модуллар алоҳида блоклар сифатида қаралиши керак. Шунга қарамасдан, ўқув дастурини амалга оширишда ажратилиши ва эътиборга олинishi керак бўлган кўплаб мавзуий боғланишлар, шунингдек боғловчи омиллар мавжуд.

Бу, хусусан, «Катталарни ўқитиш ва катталар аудиториясида дарс бериш» ва «Катталар таълими методлари» модуллари орасидаги ўзаро боғлиқликларига тегишлидир. Услугларга бағишланган модул асосий дидактик тамойилларни ёритадиган «Катталарни ўқитиш ва катталар аудиториясида дарс бериш» модулига асосан тузилган. Ушбу модул диққат марказида – назарий тамойиллар ўрин олган бўлиб, аниқ мисоллар (услуглар)да тасвирланган ва таҳлил қилинган бўлиши керак. «Катталар таълими методлари» модулида тескари ёндашув назарда тутилади: бу модул ўқитувчининг дидактик фаолияти доирасида турлича амалиёт мақсадларида ишлатиладиган услубларнинг кенг тўпламини тақдим этиш учун хизмат қилади. Бу, мазкур модул услубларни тақдим этиш ва синовдан ўтказиш билангина чекланиши кераклигини англамайди. Аксинча, шунингдек кўриб чиқилган услубларни таҳлил қилиш ва уларнинг аввал ўрганилган назарий тамойиллар билан боғлиқлигини ўрнатиш ўта муҳим масала ҳисобланади. Шундай қилиб, «Катталарни ўқитиш ва катталар аудиториясида дарс бериш» ва «Катталар таълими методлари» модуллари ҳеч қандай тарзда назария ва амалиётни қатъий иккита алоҳида блокка ажратишни акс эттирмайди, бунинг ўрнига назария ва амалиётга нисбатан ўзида ягона яхлитликни ифода этган турли йўналишларни кўриб чиқади.

Иштирокчилар томонидан зарур кўникмалар эгаллаганлигини тасдиқлаш учун қуйидагиларни намойиш этишлари керак:

а) Ўз танловига кўра иштирокчиларнинг зарурияти ва эҳтиёжларига мувофиқ курс ишлаб чиқа олиш кў-

никмаси;

б) Гуруҳларда ўзгаришлар тамойили, катталар таълими психологияси ва ҳ.к. ларга мувофиқ равишда ўқув машғулотларини ўткази олиш кўникмаси.

Мазкур кўникмалар борлигини Curriculum globALE ўқув дастурларини амалга оширишга жавобгар тренерлар томонидан, машғулотларни режалаштириш/режаси бўйича ҳужжатларни ўрганиш, шунингдек иштирокчи томонидан ўтказилган ўқув машғулотларини кузатиш давомида ҳам аниқланиши мумкин

7. Curriculum globALE ўқув дастурини амалга ошириш бўйича тавсиялар

Иштирокчилар, тренерлар ва ташкилотчиларга нисбатан бир қанча умумий шартлар қуйида келтирилган. Янада кўпроқ маълумот олиш учун CG сайтидаги қўшимча материалларга ёки Бонндаги CG жамоасига мурожаат қилишингиз мумкин.

7.1 Кўп тарафли масалалар

Факультатив модулларнинг предмети бўлган бир қанча мавзу ва тамойилар мавжуд, лекин “Белен ҳаракатлар меъёрлари”дан тортиб кўпгина халқаро ҳужжатларда таъкидланишича улар глобал миқёсда аҳамиятга эга бўлганлигидан, кўп тарафли масалалар сифатида кўриб чиқилиши керак (масалан, катталарга таълим берувчи ўқитувчи ижтимоий ролининг бир қисми, ўрганиш учун мўлжалланган материалнинг бир қисми, гуруҳда муҳокама қилиш учун мавзу ёки бир қанча бошқа услублар ва ҳ.к.). Бу мавзулар/тамойилларга қуйидагилар киради:

- Иштирокчиларга гендер тенглиги ва уларнинг ўқув амалиётида гендер фарқини бартараф этишнинг асосий жиҳатларини мустақамлаш имкониятларини бериши керак бўлган катталар таълимига гендер ёндашуви. Таълим бериш гендер масалаларда компетенцияларни, бошқа маданиятларга таъсирчанликни, фарқларга очиқлик ва гендер муаммоларини инobatга олиб ишлаш олиш компетенциясини ошириши керак. Аёллар ва бошқа заиф гуруҳлар иштироки, жалб этилиши ва тенглиги, ҳуқуқлари ва имкониятларини кенгайтириш – бу тамойиллар катталарга таълим берувчи ўқитувчининг ихтисослиги асосида ётади.
- Барқарор ривожланиш ва иқлим ўзгаришлари инсон ҳуқуқлари контекстида, аввало келажак авлодларнинг ҳуқуқлари, улар ва атроф муҳит олдидаги мажбуриятлари кўриб чиқилмоқда. Бошланғич таълим ва катталар таълими Осие-Жанубий тинч океани (ASPBAE) асоссиациясининг таъкидлашича: “Барқарор ривожланиш таълими” таълим олишга жуда кенг имкониятларни тақдим этади, бу эса инсонлар XXI асрда дуч келадиган ижтимоий, иқтисодий, маданий ва экологик муаммоларни ечиш имкониятини берувчи қадриятлар, тамойиллар ва ривожланиш тажрибасини бирлаштириш вазифасини ўтайди»¹⁴.
- “Белен ҳаракатлар меъёрлари”да таъкидланишича, катталар таълими барқарор ривожланиш, тинчлик ва демократияга кўмак бериши керак. Шундай қилиб, ўқув дастурини амалга ошириш халоскорлик, инсонпарварлик ва демократик қадриятларга асосланган ва иштирокчилар ўз фаолиятларида ошкора, холис ва бошқа маданиятларга очиқ, таъсирчан бўлиш қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган. «Дунёнинг назарида зўравонлик низолари ўрнига адолатлиликка асосланган мулоқот ва жаҳон маданияти кириб келади», деб ёзилган Катталар таълими ҳақидаги Ҳамбург декларациясида (Катталар таълими бўйича V Халқаро конференцияси (CONFINTEA V)¹⁵, таълим олишда шундай муҳитни яратиш, шунингдек иштирокчиларни руҳлантириш қобилиятларини худди шу тарзда катталар таълими бўйича ўз амалиётини талаб қилади.

7.2 Умумий ва вариатив элементлар

Бутун дунёда, барча мамлакатларда фойдаланиладиган катталарни ўқитиш ва таълим бериш глобал дастурини яратиш ўта хилма-хил бўлган ижтимоий ва маданий шарт-шароитлар тўғрисида амалга ошириб бўлмайдиган вазифа бўлиши мумкин. Бироқ ушбу ўқув дастурини яратувчилари, Curriculum globALE ўқув дастурида катталарга таълим берувчи ўқитувчининг роли қандай қабул қилиниши бутун дунёдаги катта аҳамиятга эга бўлган умумий қадриятлар ва тамойилларга асосланади, деб ўйлайдилар. Curriculum globALE ўқув дастури нуқтаи-назаридан, қуйидаги омиллар бутун дунё бўйича катталарга таълим берувчи ўқитувчиларни бирлаштиради:

- катталарни ўқитиш жараёнини қўллаб-қувватлаш вазифаси;
- катта ёшдаги таълим олувчиларни озод бўлишларига ва ўзини-ўзи англаб етишларига кўмаклашиш вазифаси;
- катта ёшдаги таълим олувчиларни «вояга етган», яъни ўзининг ўқиши жараёнига кучли таъсир қилувчи етук ва масъулиятли инсонлар деб эътироф этиш/тан олиш.

14. <http://www.aspbae.org/node/46> (Охириги кириш санаси: 08.10.2015)

15. <http://www.unesco.org/education/uie/confinteadeclae.htm> (Охириги кириш санаси: 08.10.2015)

Curriculum globALE ўқув дастури учун бу тамойиллар асос бўлиб ҳисобланади. Бундан ташқари, ўқув дастури алоҳида ҳолатларда эҳтиёжларни қондиришни ҳисобга олиб, хилма-хиллик учун етарлича кенг имконият беради. Curriculum globALE ўқув дастури концепцияси мавжуд бўлган хилма-хил маданий ва урф-одатлар, шунингдек, ижтимоий, сиёсий ва иқтисодий тузилмавий шарт-шароитларни эътироф этади/тан олади ва уларни тегишли тарзда эътиборга олади. Бу, қисман бешта асосий модуллар доирасида таълим дастурлари компонентларини эркин белгилаш туфайли амалга ошса, ва хусусан, ўқув дастурининг вариатив/ўзгарувчан қисмларининг мавжудлиги туфайли содир бўлиб, ҳеч қандай чекловларсиз жойлаштирилиши/ўзгартирилиши мумкин ва бу ўқув дастурининг умумий ҳажмининг 30 фоизини ташкил этади.

Вариативлик/ўзгарувчанлик ва эркин режалаштириш турли жиҳатларга тегишлидир:

- Ўзига хос, маҳаллий шартли эҳтиёжларни ифодаловчи ҳудудий-географик жиҳатлар. Маҳаллий шароитлар қанчалик ўзига хос бўлишидан қатъий назар, бу ўзига хос урф-одат бўладими, бошқа жойларга нисбатан алоҳида ҳудудлар, мамлакатлар, дунёнинг бурчакларида муҳим рол ўйнайдиган маҳаллий жамият учун долзарб бўлган мавзулар ёки алоҳида концепциялар бўладими – булар ҳаммаси эътиборга олиниши мумкин.
- Мақсадли гуруҳларнинг ўзига хосликлари билан боғлиқ жиҳатлар (мазкур ҳолатда мақсадли гуруҳ деганда, ҳозирги вақтда курс иштирокчилари бирга ишлаётган ёки келажакда ўз касбий фаолият доирасида ўқитувчи сифатида ишлайдиган катта ёшдагилар тушунилади): тегишли мақсадли гуруҳларга хос бўлган жиҳатлар ва характеристикаларга (жинси, ёши, маълумоти, касбий тажрибаси, этник тааллуқлилиги, жисмоний ёки ақлий заифлик ва ҳ.к.) боғлиқ ҳолда бўлишидан қатъий назар, миллий шарт-шароитларга боғлиқ ўзига хосликлар, ёки таълим дастурларида иштирок этиш орқали улар аниқ нимага қизиқади ёки қандай мақсадларни кўзлайди (саводхонлик, имкониятларни кенгайтириш ва ҳ.к.), буларнинг барчаси ўқув дастурининг вариатив/ўзгарувчан қисмида мақсадга йўналтирилган асосий соҳалар сифатида яратилиши мумкин.
- Мавзулар қамрови ва ўзига хос предметларга боғлиқ жиҳатлар: бу жиҳатлар асосий мавзуий соҳаларни масалан таянч таълимда ёки касбий таълимнинг турли соҳаларида аниқлашдан бошлаб, анаъанавий ижтимоий таълим доирасидаги классик семинарларда тугатишгача ўқув дастурини аниқ шартлардан келиб чиқиб, ўзгартиришнинг бир қанча йўллари тақлиф этади. Заруратга қараб ўзига хос, профессионал даражада аниқланган билимлар компонентлари ва предметли дидактик элементлардан фойдаланилиши мумкин (масалан, лингвистик дидактика, саводхонлик ва ҳ.к.).
- Катталар таълимида бошқарув вазифалари: Curriculum globALE ўқув дастурининг асосий қисми ўқувчилар билан тўғридан-тўғри мулоқотга киришадиган ўқитувчилар фаолиятига мўлжалланган. Агар ўқитувчилик ишига тайёргарлик ва бажариш учун бевосита керак бўлсагина шу ҳолатларда ташкилий, режалаштириш ва мувофиқлаштириш вазифалари қамраб олинади. Ўқитувчи томонидан катталарга таълим беришда бажариладиган кенг турдаги вазифаларни киритишда ўқув дастурининг ўзгарувчан/вариатив қисмидан фойдаланиш ва бунда муассаса ёки дастур даражасига тегишли бўлган режалаштириш, ташкил этиш ва бошқарувга доир масалаларни киритишга алоҳида эътибор қаратиб имкониятлар ярилган.
- Вазиятга боғлиқ жиҳатлар. Аниқ вазиятларда қўшимча имкониятлар аниқланиши мумкин: катталарга таълим берувчи ўқитувчининг касбий ихтисослигида ўзига хосликни талаб этадиган муайян лойиҳалар, қалтис вазиятларда, масалан мақсадга йўналтирилган тарзда коррекцион таълим дастурларини ўтказиш мумкин бўлган одамларга зарурат бўлган сиёсий инқироз рўй берган ҳудудларда.
- Меърий боғлиқ бўлган жиҳатлар: айрим ҳолларда миллий қонунчиликда белгилагандек, таълим хизматлари провайдерлари даражасида мавжуд меъёрларда ҳам катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг малакавий меъёрларга қўйиладиган талаблар мавжуд бўлиши мумкин. Ўқув дастурининг вариатив/ўзгарувчан қисмидан дастурни мавжуд малака стандартларига мувофиқлаштиришда фойдаланиши мумкин.
- Ўқув дастурининг вариатив/ўзгарувчан қисмига тўғри келадиган 30 фоизи, тавсиявий характерга эга. Мазкур қисмнинг улуши ҳам аниқ мамлакатнинг шароитларига мувофиқ ўзгартирилиши мумкин. Масалан, мавжуд стандарт кўп сондаги қўшимча вариатив/ўзгарувчан қисмларни киритишни мақсадга мувофиқ қилиши мумкин. Айрим ҳолларда иштирокчиларнинг тажрибаси ва компетенциялари эътиборга олиниши ва бутун ўқув дастурининг тузилишига таъсир кўрсатиши мумкин. Бундай ҳолларда, ўқув дастурларининг вариатив/ўзгарувчан қисми доирасида ўтилиши керак бўлган ўқитиш ва таълим беришнинг тузиб чиқилган блоклари тегишли тартибда қисқартирилиши мумкин.

Ҳеч қачон ўқув дастурининг асосий қисми ва вариатив/ўзгарувчан қисми шунчаки бир механик тарзда аралаштирилиши керак эмас. Аксинча, ҳар иккала қисми ўзаро бир-бирига боғланган бўлиши керак. Вариатив/ўзгарувчан қисмлар ўқув дастурининг асосий қисми доирасида эгалланган компетенцияларни ривожлантириш ва кенгайтириш учун хизмат қилиши мумкин. Улар шунингдек, қўллаш ва ўқув дастурининг асосий қисмида кўриб чиқиладиган мазмунни танқидий баҳолаш учун махсус мўлжалланган. Вариатив/ўзгарувчан қисм мисоллар таҳлили ёки уларни қўллашнинг махсус услублари ва алоҳида жиҳат-

ларига йўналтирилган. Curriculum globALE ўқув дастурининг кенг қамровли имкониятлари туфайли аниқ бир контекстда қўллашга мослаштириш, яъни бу мамлакат, ҳудуд, мақсадли гуруҳ, вазият ёки соҳа бўлсин, бир сўз билан айтганда, дастур турлича иштирокчиларнинг эҳтиёжларига мос келадиган таълимни ташкил этишга имконият яратади. Авваламбор, тавсиялар нисбий тарзда аҳамият касб этган ҳолда иштирокчилар ўқитувчилик амалиётини ўтаётганлиги боис, шунингдек улар яқка тартибда/индивидуал/алоҳида ўзи таълим олиш имкониятига эгаллиги дастурнинг географик ва маданий хилма-хилликка, умумий ҳолда катталар таълимининг турли эҳтиёжлари ва табақалашган хусусиятига мослашиш имкониятини яратади.

7.3 СГнинг “маҳаллий” версиясини ишлаб чиқиш

Curriculum globALE ўқув дастури тақдим этилганидан кейин, у мавжуд катталарга таълим бериш тизимининг ривожланишига кўмак бериш учун аниқ институционал ва профессионал шароитларга мувофиқ мослаштирилиши керак. Бундан келиб чиқадики, Curriculum globALE ўқув дастури «алоҳида ягона» қарор сифатида амал қилолмайди, аксинча мавжуд мазмун/контекстга қўлланган/жорий этилган бўлиши керак.

Умумий тавсиялар қуйидагича:

- Ўқув дастурини жойларда аввалдан мавжуд бўлган таълим схемалари билан ўзаро боғланишини таъминлаш;
- барча эҳтимолий манфаатдор томонларни жалб этиш;
- Curriculum globALE ўқув дастурини миллий сиёсат ва маҳаллий эҳтиёжлардан келиб чиқиб келиши;
- Ҳудуд миқёсида ўзаро ҳамкорлик қилиш.

Curriculum globALE ўқув дастурларини маҳаллий шароитларга мослаштиришдан аввал ҳозирги пайтда қандай курслар ва концепциялар мавжудлигини аниқлаб олиш тавсия этилади; бу жараён муҳим манфаатдор томонлар иштирокида ўтказилиши керак, улар таркибига одатда:

Ҳукумат: Таълим вазирлиги, Меҳнат ва/ёки иқтисодий вазирлиги, Ижтимоий таъминот вазирлиги, режалаштириш вазирлиги қиради.

Халқаро ташкилотлар: ЮНЕСКО, таълим бўйича тармоқ мувофиқлаштрувчи гуруҳ, таълим учун Глобал ташкилот, манфаатдор халқаро ННТ ва ривожлантириш ташкилотлари (рўйхати devdir.orgда берилган)

Таълим соҳаси субъектлари: университетлар, касб-ҳунар техника билим юртлари, ўқитувчиларни тайёрлаш марказлари, катталар таълим марказлари ва тегишли ташкилотлар, уларга асос солган ўқитувчилар ассоциациялари.

Бошқа манфаатдор ташкилотлар: палаталар, ННТ ва қишлоқ туманларини ривожлантириш соҳасида фаолият юритувчилар.

Ушбу схеманинг яқиний варианты маҳаллий анъаналар, устуворликлар ва эҳтиёжларга боғлиқ ҳолда сезиларли даражада фарқ қилади. Ушбу маълумотлар асосида ҳукумат сиёсати ва донорлар билан дастурни келишишни таъминловчи ва шу каби дастурларни амалга оширган иштирокчилар билан алоқа ўрнатувчи ишчи гуруҳ шакллантирилиши керак. Бундан ташқари, Curriculum globALE ўқув дастурини режалаштириш ва амалга ошириш учун экспертлар билан алоқалар ҳамда ресурсларга йўл очиклиги таъминланган бўлиши керак. Таълим бериш концепциясини ишлаб чиқиш ишчи гуруҳ аъзолари билан муҳокама қилинган бўлиши, унинг амалга оширилиши имкон қадар кўпроқ умумий ресурсларни жалб қилган ҳолда бажарилиши керак.

Турли манфаатдор томонларнинг сўровларини қондиришни назарда тутувчи дастурни амалга оширишдан аввал мавжуд инфратузилма ва ресурсларни синчиклаб ўрганиш талаб этилади. Айрим ҳудудларда минтақавий ҳамкорлик ўқув материалларини биргаликда ишлаб чиқиш ва ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш йўли билан харажатларни камайтиришга ёрдам беради.

7.4 СГ-тренингни амалга ошириш

Модомики, ўқув дастури компетентликка йўналтирилган экан, алоҳида модулларнинг давомийлиги ва ҳажмига тегишли бўлган санаб ўтилган ташкилий меъёрлар амалиётда эришилган тажрибаларга асосланган бўлиб, ўзида тавсиявий хусусиятларни мужассам қилган. Агар иштирокчилар аввалдан муайян даражадаги билимларга эга бўлишса, давомийлиги анча қисқариши мумкин. Вақт меъёрлари нуқтаи-назаридан қаралганда ўқув дастурини амалга оширишни ташкил этиш учун, умуман олганда, кун давомида ўтказиладиган машғулотларнинг интенсив курсидан бошлаб, то узоқ муддатли давр мобайнида дастурни қисқа ўқув блокларига бўлишгача бир неча моделлар билан амалга ошириш мумкин.

Иштирокчиларнинг мустақил ўқишлари билан боғлиқ бўлган фазалар/даврлар билан ўқув блокларининг чекланган уйғунлашувига катта аҳамият бериш керак бўлади. Масалан, амалиётда санаб кўриш ва ўрганилган материални таҳлил қилиш каби ўқитишнинг фазалари билан алмашадиган “мустақил равишда ўқиш фазалари” қамраб олинган модель идеал деб қаралади. Ўқитиш, ўргатиш ва методларга бағишланган модулларда идеал ҳолат иштирокчилар аввал ўқитувчилик билан шуғулланган бўлишлари керак.

- Ўқув машғулотларнинг фазалари иштирокчиларни мустақил ўқиш фазаларига тайёрлаши ва таҳлил

бўйича мақсадли ишлар ва топшириқларни бажариш давомида ўрганилган, ўзлаштирилган материалларни маҳорат билан қўллашга ёрдам бериши мумкин. Шундай қилиб, назария ва амалиёт энг мақбул тарзда уйғунлашиши мумкин.

Модулларнинг тартибига кўра: 1 ва 2 модуллардан бошлаш тавсия этилади, чунки у катталар ўқиши ва уларга таълим беришни тушуниш ҳамда таянч назарий билимлар беради. 3 ва 5 модулларнинг кетма-кетлигини ўзгариши мумкин.

CG ўқув дастурларини амалга ошириш учун шароитларга тааллуқли айрим умумий талабларга риоя қилиш лозим бўлади:

Жой/хона ҳолатига қўйиладиган талаблар

Машғулотлар ўтказиладиган жой/хонага қўйиладиган талаблар катталар ўқиши тамойилларига асосланган бўлиши керак. Катталар учун махсус мослаштирилган жой/хона талаб этилади. Бу умуман олганда, жой/хона алоҳида катта, комфорт қулайликлар ёки юқори сифатли мебеллар билан жиҳозланган бўлиши керак дегани эмас. Бу жой/хона шунчаки анъанавий парталарда ўқувчилар ўтириши ва улар олдида ўқитувчи туриб маъруза ўқиши учун мўлжалланган синф хоналаридан фарқли бўлиши керак. Катталар бу синф хоналарида ўзларини эркин сезиши ва кичик гуруҳларда ишлашлари ва машқларни бажаришлари учун етарлича жойга эга бўлиши керак. Бу дастурларда батафсил аниқ кўрсатиб ўтилмаган бўлса ҳам, тренерлар дидактик воситалар нуқтаи-назаридан ўзларининг тасарруфида тегишли ахборот ва техник воситаларга эга бўлишлари керак. Бунинг моҳияти шундан иборатки, жой/хона воситаларнинг минимал тўплами билан жиҳозланган бўлиши, яъни синф доскасига қўшимча равишда маъруза доскаси, флипчарт, пўкакли доска ва фасилитатор қутчаси керак бўлади. Имкон қадар, айниқса, ахборот-коммуникация технологиялар соҳасида саводхонликка қўйиладиган умумий талабларини ҳисобга олган ҳолда, видеопроектори билан компьютер тақдим этилган бўлиши керак.

Иштирокчилар

Иштирокчиларга ҳеч қандай малака талаблари қўйилмайди. Бироқ, ўқув дастури доирасида амалий ишларга ва уни таҳлилига алоҳида аҳамият берилар экан, иштирокчилар эгаллаган компетенцияларини ҳаётий вазиятларда қўллашлари керак. Энг яхши ҳолатда иштирокчилар таълим дастурларида иштирок этгунларига қадар катталар таълими соҳасида ўқитувчилик тажрибасига эга бўлишлари керак. Ҳар қандай вазиятда ҳам, улар таълим дастурларида иштирок этиш пайтида шундай ишга кириша олиш имкониятига эга бўлишлари керак.

Ўқитувчилар

Ўқув дастурини режалаштириш ва ўқитувчилик фаолиятига қўлловчи шахслар (ўқитувчилар, тренерлар ва ҳ.к.)га қўйиладиган талаблар расман белгиланмаган. Бироқ, катталар таълими соҳасида чуқур билимлар ва ушбу соҳада шахсий иш тажрибасига эга бўлишлик минимал мажбурий талаблар сирасига киради. Алоҳида ҳолатларда катталарга таълим бериш соҳасида иш тажрибаси бўлмаган, тегишли соҳаларнинг (масалан, психология ёки лингвистика) мутахассислари таклиф этилиши мумкин, бироқ улар дастур сифатини таъминлаш мақсадида тажрибали ўқитувчилар билан бир жамоага бириктирилган бўлиши керак.

Таълимни ташкил этувчилар

Curriculum globALE ўқув дастурини амалга оширувчи муассасалар Curriculum globALE ўқув дастурларининг иштирокчилари учун сифатли таълим муҳитини таъминлашда тегишли касбий йўналишларга (билимлар, тренерлар ва иштирокчилар билан алоқа, шунингдек инфраструктура нуқтаи-назаридан) эга бўлиши керак. Битта ташкилот ўқув дастурига киритилган барча элементларни бирданига таклиф этолмаслиги мумкин, шунинг учун бу ишни бир нечта ташкилотлар билан ҳамкорликда амалга ошириш нафақат таълимни сифатини яхшилади, балки катталар таълими соҳасида алоқалар ва тажриба алмашинувни йўлга қўйишга кўмаклашади.

Бу талабларнинг ҳажмини ошираслик бўйича англандан ҳолда айрим мамлакатларда инфраструктуранинг йўқлиги сабабали умуман бажариб бўлмайдиган расмий талаблар натижасида ўқув дастурини амалга ошира олмасликни бартараф этиш учун қарор қабул қилинган.

8. Сифатни таъминлаш ва мониторинг

Мониторинг ва ёрдам

Дастурларни мослаштириш жараёнида Немис катталар таълими институти (DIE) ва DVV International ҳамкорликда DVV International офисларини ва мослаштиришда қатнашган бошқа манфаатдор ташкилотларга таълим дастурларини тайёрлаш, тадқиқотлар ўтказиш ва ўқув материалларини ишлаб чиқишда ёрдам кўрсатиб, мос келадиган фасилитатор ва тренерларларни излаб топиш, шунингдек дастурни амалга ошириш давомида ҳар қандай муаммоларни юзага келиши мумкин бўлган ҳолларда узлуксиз маслаҳатлар бериб қўллаб қувватлайди.

Шериклар билан яқин ҳамкорлик натижасида Curriculum globALE ўқув дастурлари мазмунининг барқарор-

лиги ва тузилишига нисбатан шахсий тажриба тўпланиб боради. Бундан ташқари, бу жамоа учун дастурни амалиётда синаб кўриш санъатини янада чуқурроқ тушунишга, сабоқ олиш имкониятига ва келгусида қўллаш учун хулосалар қилишга имконият яратади.

Дастурни амалга ошириш сценарийларига тегишли ҳужжатлар туфайли, яқин муносабатлар нафақат дастурнинг юқори сифатли бўлишига хизмат қилади, балки расмий кўрсаткичлар тўплами билан биргаликда Curriculum globALE ўқув дастурларини такомиллаштириш жараёни натижалари ва юзага келадиган хавф ва тўсиқлардан фойдаланишни таъминлашга кўмак беради.

Ўқув дастурининг сифат кўрсаткичлари (индикаторлар) ва мониторинг тизими

Юқорида эслатиб ўтилганидек, Curriculum globALE ўқув дастурини баҳолашнинг таянч нуқтаси таълим олиш ҳуқуқи бўлиб, ривожланишга кўмаклашишни баҳолаш учун Ривожланишга кўмаклашиш Қўмитаси ОЭСР¹⁶ томонидан таянч асос сифатида ишлатилади (2 жадвалга қаранг).

Бундан ташқари, режалаштирилмаган ва тескари самаралардан қочиш керак бўлади (масалан, тренерларни тайёрлаш дастурларини режалаштириш Curriculum globALE ўқув дастурларидан фойдаланишни мураккаблаштиради). Curriculum globALE ўқув дастури ва материални тегишли тарзда етказиш ҳам якуний лойиҳага имкон қадар кўпроқ маълумот олиш мақсадида иштирокчилар билан таҳлил қилинади.

Мезонлар	Асосий савол	Адресатлар:	Мониторинг мезонлари	Манба	Изоҳ
Долзарблиги	Curriculum globALE ўқув дастури тегишли мамлакат ёки ҳудудда жамиятнинг эҳтиёжларини қондиришга қанчалик ёрдам беради?	Curriculum globALE ўқув дастурини амалга оширишда қатнашадиган иштирокчилар, тренерлар ва ҳамкорлар	Тегишли мамлакатда ўқитувчиларнинг касбий маҳорати қай даражада долзарб бўлди? Curriculum globALE ўқув дастури ҳамкор ташкилотларнинг устувор вазифаларини бажара олдими? Ҳамкорлар учун салоҳиятни ошириш қизиқарлими?	Гуруҳли ва якка тартибдаги интервью, анкеталар	Жамоатчилик миқёсидаги фаоллик сезиларли даражада 30% факультатив модуллар ва ҳамкорларнинг умумий фаолияти фокуси орқали аниқланади.
Натижадорлиги	Мақсадларга эришилганлик: • Умумий дастлабки меъёрларни бериш орқали катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий маҳоратини ошириш. • Катталар учун таълим хизматлари кўрсатувчи провайдерларга ўқитувчилар тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда ёрдам бериш. • Бутун дунёдаги катталарга таълим берувчи ўқитувчилар ўртасида тажриба алмашиш ва ўзаро тушунишни қарор топтиришга кўмак бериш.	Curriculum globALE ўқув дастурини амалга оширишда қатнашадиган иштирокчилар, тренерлар ва ҳамкорлар	Ўқитиш натижасида қайси соҳаларда иштирокчиларнинг ўқитувчилик қобилиятлари қанчалик ошган? Иштирокчилар эгаллаши керак бўлган компетенцияларни эгаладиларми? Curriculum globALE ўқув дастури ўқитиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда қанчалик фойдали бўлди? Curriculum globALE ўқув дастури қай даражада билимлар алмашинувида ёрдам беради?	Гуруҳли ва якка тартибдаги интервью, анкеталар	Натижадорлик мазкур ўқитиш дастурларининг сифатига жуда кучли боғлиқдир (сўз тренерлар ва концепция ҳақида бормоқда)

Мезонлар	Асосий савол	Адресатлар:	Мониторинг мезонлари	Манба	Изоҳ
Самарадорлиги	Иштирокчи ўқитувчиларнинг эҳтиёжлари қандай чоралар ёрдамида кам харажатлар билан қондирлиши мумкин? Бошқа қандай самарали йўллар тренерлар тайёрлаш дастурларини ишлаб чиқишда ҳамкорларни қўллаб қувватлашда фойдали бўлиши мумкин? Қандай қилиб кам харажатлар билан катталарга таълим берувчи ўқитувчилар ўртасида тажриба/билим алмашишига эришиш мумкин?	Curriculum globALE ўқув дастури-ни амалга оширишда қатнашади-ган иштирокчилар, тренерлар ва ҳамкорлар	Curriculum globALE ўқув дастури-ни амалга оширишда қандай қийинчиликлар вужудга келди? Тренерларнинг эҳтиёжларини қондириш учун харажатларни баҳолаган ҳолда муқобил тадбирларни аниқлаш, касбий тайёргарлик режаларини ишлаб чиқиш ва тажриба/билим алмашишига қўмақ бериш	Манфатдор томонлар иштирокида ақлий ҳужум	Ўқитиш концепциясини ишлаб чиқиш усули самарадорлигини материалани ифода этиш усули самарадорлигидан ажратиб бўлмайди
Таъсири	Учламчи мақсадли гуруҳ аъзолари иштирок этиш ва /ёки ҳаёт шароитини яхшилаш маъносидан наф қўрди-ми?	Ўқитишда иштирок этаётган ўқитувчилар томонидан ўтказилган тренинг қатнашчилари	Ўқув дастури-нинг мазмуни тўғри келди ва у материал юксак маҳорат билан ўтилди-ми? Иштирок этувчилар рағбатлантирилди-ми?	Анкеталар	Ўқув дастурларининг мазмуни, ҳолати, етказиш усули, сифати муҳим рол ўйнаганлигини аниқлаш қийин
Барқарорлик	Curriculum globALE ўқув дастурлари молиялаштириш тугагандан кейин ҳамкорлар томонидан қандай қилиб фойдаланилади? Лойиҳа тугагандан кейин бир йил ўтгандан сўнг, катталарга таълим берувчи ўқитувчилар ўртасидаги алоқлардан фойдаланиладими?	Curriculum globALE ўқув дастури-ни амалга оширишда қатнашади-ган иштирокчилар, тренерлар ва ҳамкорлар	Асосий саволга қаранг	Келажакда бўладиган интервью	

Муаллифлардан миннатдорчилик

Curriculum globALE ўқув дастурининг муаллифлари лойиҳани ишлаб чиқиш ва мавжуд концепцияларни дастлабки таҳлилни амалга оширишда фаол иштирок этганлиги учун Леван Квачадзегга, ўқитишнинг концепциясини батафсил ишлаб чиққан доктор Маркус Хёффер-Мелмерга ўз миннатдорчиликларини билдиради. Бундан ташқари, жамоа аъзолари Layout Manufaktur (Берлин, Германия) компаниясидан Бианка Шписга ва The Sign (Ереван, Армения) компаниясидан Гарегина Мартиросянга Curriculum globALE ўқув дастурларининг логотипини ишлаб чиқишда кўрсатган ёрдами учун миннатдорчилигини билдиради.

Салоҳиятни ошириш, сифат ва маслаҳат беришни ривожлантириш Немис халқ университетлари вакиллари иштирокидаги ишчи гуруҳлари билан муҳокама қилинган бўлиб, улар томонидан Curriculum globALE ўқув дастурларининг тузилиши ва кўлами бўйича фойдали шарҳлар берилди. 2012 йил 3-4 декабр кунлари ўтказилган семинарда иштирок этган экспертлар томонидан ҳам қимматли ҳисса қўшилди¹⁷.

Curriculum globALE ўқув дастурларининг биринчи нашри ҳаммуаллифлари Йеско Вайкерт ва Др. Катарина Попович алоҳида таҳсинга сазовор, худди шунингдек Людвигсхафендаги университетнинг катталар таълими ва таълим менежменти факультети профессори Ингеборг Шюслер ҳам дастурларни ишлаб чиқиш давомида қимматли маслаҳатлари ва шарҳларини берганлиги учун алоҳида таҳсинга сазовордирлар.

Биргаликдаги ишлар доирасида Curriculum globALE ўқув дастурларини ишлаб чиқишда иштирок этган барчага миннатдорчилик билдирилади.

Curriculum globALE ўқув дастурлари қайта алоқа ва шарҳлар/изоҳлар/таклиф-мулоҳазалар учун очикдир. Агар сиз ўқув дастурларидан фойдаланишга қизиқсангиз ёки уни келгусида кейинги такомиллаштириш жараёнларда иштирок этишни истасангиз, илтимос, Curriculum globALE жамоаси аъзоларидан бирортаси билан боғланинг (жамоа аъзолари рўйхати ва уларнинг алоқа маълумотларини www.curriculum-globale.de сайтидан топиш мумкин).

17. Иштирок этган экспертлар: Эмир Авдагич, DVV International, Босния ва Герцеговина; Майя Аврамовска Трпевска, DVV International, Македония; проф. Дж. Ж. Уильям Аткинсон, Университет Квазулу-Натал, Жанубий Африка; Анита Боркар, ASPBAE, Ҳиндистон; Др. Кайлаш Чаудхари, IAEA, Ҳиндистон; Тая Червински DVV International, Германия; Филипп Дедойрвэрдер-Хаас, Шимолий Рейн-Вестфалия ерлари ҳудудий халқ университетлари ассоциацияси, Германия; Др. Марта Фаррелл, PRIA, Ҳиндистон; Др. Марион Фляйге, Техника университети Хемниц ш., Германия; . Маркус Хёффер-Мельмер, Иоганн Гутенберг номидаги Майнц университети, Германия; проф. др. Вольфганг Ютте, Билефельд университети, Германия; Сузанна Латтке, DIE, Германия; проф. др. Хеннинг Пэтцольд, Кобленц-Ландау университети, Германия; Др. Катарина Попович, Белград университети, Сербия; Ангел Марсело Рамирез Эрас, Guanchuro, Эквадор; Др. Михаль Шлемманн, Юстус Либих номидаги Гисен университети, Германия; Др. Беате Шмидт-Белау, DVV International, Германия; Проф. Саид Юсуф Шах, IAEA, Белград; Мадух Сингх, UIL, Германия; Галина Веремейчик, DVV International, Беларусь; Йеско Вайкерт, DVV International, Германия; Фатима Ясин, Direction de la Lutte Contre l'Analphab tisme (Саводсизликни тугатиш бўйиша курашиш маркази), Морокко

Адабиётлар

- CEDEFOP (2013): Trainers in continuing VET: emerging competence profile. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Council of the European Union: Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning. In: Official Journal of the European Union C 372 of 20.12.2011
- European Commission: Communication from the Commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels, 23.10.2006. COM(2006) 614 final
- European Commission: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action Plan on Adult learning. It is always a good time to learn. Brussel, 27.09.07. COM(2007) 558 final
- European Parliament/Council of the European Union: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning. In: Official Journal of the European Union C 111 of 06.05.2008
- OECD: The definition and selection of key competencies. Executive summary. Online: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>, 2005 (Last accessed: 04.08.12)
- UNESCO: Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future. Bel m Framework for Action. CONFINTEA VI. Bel m, 4 December 2009
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): Global Report on Adult Learning and Education. Hamburg 2009
- UNESCO Institute for Statistics (UIS) (2012). International Standard Classification of Education, ISCED 2011. Montreal: UNESCO Institute for Statistics

0-Модул: Кириш

Мақсад:

Ушбу кириш модулининг мақсади шундан иборатки, иштирокчиларни Curriculum globALE ўқув дастури билан таништириш ва улар ушбу ўқув жараёнини муваффақиятли ўтишлари учун замин яратиш:

- Биринчидан, иштирокчилар ўқув дастурларига тегишли бўлган ўқув дастурининг умумий мақсадлари ва фалсафаси каби, ўқув жараёнини ўтиш учун тааллуқли амалиёт масалаларини ҳам қамраб олган ҳолда барча зарур ахборотлар билан таъминланади.
- Иккинчидан, иштирокчиларга ўз навабтида шахсий (касбий) тажрибаси ва ўз эҳтиёжлари ҳамда ўқишдан кутаётганларини ифодалашга имконият яратилади, шунингдек ушбу провайдер томонидан амалга оширилаётган таълим хизматлари таълим дастурларининг керакли мослаштириш жараёнидан ўтишини таъминлайди.
- Учинчидан, ушбу кириш модули иштирокчилар ва фасилитаторларга ўзаро бир-бирлари билан алоқа ўрнатишга, ахборот алмашишга ва конструктив таълим муҳитини яратиш учун касбий муносабатларни ўрнатишга имконият яратади.

Шакли/шамойили

Энг яхши ҳолатда ушбу кириш модули бир кун давом этадиган иштирокчилар ва фасилитаторларнинг учрашуви шаклида ўтказилади. Иштирокчилар ва тренер/фасилитаторлар ўртасида ахборот алмашишуви ва мунозаралар ўтказиш учун Интернет форумда ёки электрон почта орқали ўқув дастурлари ҳақида маълумотларни тақдим этиш учун муқобил сифатида босма ва/ёки онлайн материаллардан фойдаланиш мумкин. Бироқ ушбу модулнинг мақсади нафақат маълумотларни тақдим этиш, балки ўзаро муносабатларни ўрнатиш эканлигини эътиборга олиб, таълимнинг бошланғич босқичларида кейинги мавзуй модулларга ўтишга киришмасдан олдин, барча жалб этилган шахслар билан юзма-юз учрашув ўтказиш таклиф этилади. Ҳар қандай ҳолда, ушбу модул доирасида мулоқот қилиш турли йўналишларда бўлгани ўта муҳимдир. Ва бунда далилий ахборотларни алмашишдан ташқари, тренер/фасилитаторлар ҳам, иштирокчилар ҳам ўқишлар бўйича ўз умидларини ва талабларини очиқ ва аниқ ифодалаб бериш имкониятига эга бўлишлари керак.

Мазмуни

Кириш модули қуйидаги мазмунни ўз ичига олади:

Curriculum globALE ўқув дастури ҳақида маълумот

- Curriculum globALE ўқув дастури ҳақида асосий маълумот, фалсафаси ва тамойиллари
- Ўқув дастурининг мақсади
- Ўқитишнинг вазибалари ва эгалланадиган компетенциялар
- Алоҳида модуллар учун умумий кириш қисми.

Ўқиш ҳақида маълумот

- Ўқиш жараёнининг тузилиши
- Ўқиш шакллари
- Назарда тутилган ўқув жараёни ва методлари
- Коммуникация шакллари ва йўллари
- Дарс жадвали
- Машғулотлар ўтказиладиган жой

Ўқишни ташкилотчилари ҳақида маълумот.

- тренер/фасилитаторлар ҳақида шахсий маълумот: касбий маълумоти ва узлуксиз катталар таълими соҳасидаги иш тажрибаси
- тренер/фасилитаторлар билан боғланиш
- Маъмурият ва ёрдамчи ходимлар билан боғланиш бўйича маълумот

Иштирокчиларнинг кутаётган натижалари ҳақида маълумот

- Иштирокчиларнинг шахсий маълумотлари: касбий маълумоти ва узлуксиз катталар таълими соҳасидаги иш тажрибаси

- Иштирокчиларнинг кутаётган натижалари ва талаблари

Curriculum globALE ўқув дастурининг иштирокчилардан кутаётганлари

- Фаол ўқишга тайёрлиги бўйича талаблар
- Таълим мазмунини таҳлил қилиш ва амалиётда қўллаш бўйича талаблар

Ўзаро муносабатларни ўрнатиш

- Бир-бирлари билан танишиш
- Кейинги мулоқотлар учун иштирокчилар ва тренер/фасилитаторлар билан алоқа маълумотларини алмашиши

Навбатдаги тадбирлар: кутаётган натижаларни ҳисобга олиш

Кириш модули давомида ва иштирокчиларга тааллуқли ва уларнинг кутаётган натижалари бўйича олинган маълумотлардан ўқишни индивидуал контекстга мослаштириш учун асос сифатида фойдаланиш мумкин. Мослаштириш асосан иккита йўналишда амалга оширилади:

- Бешта мавзуй таянч модуллар учун ўқув фанларини танлаш иштирокчиларга татбиқ мослаштирилиши мумкин, масалан, биринчи навбатда иштирокчилар фаолият олиб бораётган соҳалардан мисоллар танлаб олиниши йўли билан (масалан, саводхонликка ўргатиш, демократик таълим, ҳамжамиятларнинг имкониятларини кенгайтириш, касбий кўникмаларга ўргатиш ва ҳ.к.)
- Иштирокчиларнинг кутаётган натижалари асосида факультатив модулнинг ўрганиш фанини аниқлашда фойдаланиш мумкин (факультатив модуллар). Бу модулларнинг концепциялари асосий сифат мезонларига риоя қилинган ҳолда етарли даражада эркин тузилиши мумкин. Шундай қилиб, факультатив модуллардан махсус индивидуал эҳтиёжларга мослаштирилган таълимни таъминлаш учун мавжуд бўлган ресурслар доирасида имкониятга қараб фойдаланиш керак.

Таълимни мослаштиришнинг учинчи усулини тамойил кўринишида тақдим этиш мумкин: Curriculum globALE ўқув дастурлари давомида эгалланиши лозим бўлган компетенцияларнинг бир қисмини аввалдан ўзида шакллантирган иштирокчилар дастурнинг тегишли қисмини ўқишдан озод қилиниши ёки ҳамкор тренер сифатида жалб этилиши мумкин. Бироқ, бунинг учун аввалги олган таълимни эътироф этиш бўйича тегишли жараёнлардан ўтиш керак бўлади. Бу каби механизмлар ҳали умумий қабул қилинган даражада эмаслигидан, ҳозирги кунда фақат алоҳида ҳолатлар учунгина қўлланилади. Шундай бўлсада, яқин келжакдаги ўзгаришлар асосида бўлиб, катталарга таълим берадиган ўқитувчилар учун аввалги таълимни эътироф этишнинг айрим услуб ва воситаларини ҳозирги кунда қўллаш имконияти мавжуд бўлиб, Curriculum globALE ўқув дастурлари мақсадлари учун мослаштирилиши мумкин.

1-модул: Катталар таълимига ёндашув

Компетенция¹⁸

Curriculum globALE дастури бўйича ўқитилган мутахассислар, катталар таълими сектори функциялари ва хусусиятларини ва унинг ижтимоий жиҳатдан аҳамиятини, шунингдек бошқа ҳолатлар ҳамда кенг-роқ халқаро миқёсидаги рамкалар билан солиштирган ҳолда билади ва тушунадилар. Улар мазкур ҳолатда ўзларининг профессионал ўрнини аниқлашга қодирлар.

Curriculum globALE дастури бўйича таълим олган мутахассислар

- катталар таълими амалиёти, инсониятнинг турли ғоялари ва таълимнинг турли хил тушунчалари билан шакллантирилганини тушунади, катталар таълими ва ахлоқий жиҳати, этикаси бўйича умумий тушунча бўйича тасаввурга эга бўладилар;
- катталар таълимнинг хилма-хиллигини ва унинг маданий шартлилигини тушунади; ўз мамлакатида таълимнинг турли шакллари билан танишлар ва катталар таълимнинг турли шакллари билан кенг қўлланиладиган асосий атамаларнинг маъно ва мазмунини тушунадилар;
- катталар таълими соҳасидаги фаолиятнинг контекстига боғлиқ бўлган халқаро тенденциялар ҳақида умумий тушунчаларга эгадирлар;
- бу соҳада мавжуд бўлган хилма-хилликда катталар таълими соҳасида ўзларининг иш жойларининг ўрнини аниқлашга қодирлар;
- мазкур контекстда катталар учун ўқитувчи сифатида ўз ролини аниқлашга қодирлар;
- ўз мамлакатидеги, минтақадаги ва халқаро миқёсда катталар таълими билан боғлиқ ҳуқуқий тизимнинг муҳим шартларини яхши билади;
- катталар таълими тизимида мавжуд молиялаштиришнинг мураккаб шакллари ажратиб кўрсатиш, таснифлаш ва тушунтиришга қодирлар;
- катталар таълими билан боғлиқ асосий сиёсат йўналиши бўйича тушунчага эгадирлар;
- ўз минтақасида, мамлакатида шунингдек халқаро миқёсда катталар таълими соҳасида энг муҳим ижрочилар ҳақида тушунчага эгадирлар;
- катталар таълими соҳасига тааллуқли индивидуал ижрочиларнинг вазифалари ва манфаатларини танқидий таҳлил қилиш имкониятига эгадирлар.

Бошқа модулар билан ўзаро боғлиқлик

Ушбу модулнинг асосий мақсади катталар ўқиши ва таълимнинг умумий концепциясини, шунингдек катталар таълими билан боғлиқ асосий тушунчалар ва жиҳатлар бўйича танқидий фикрлашни ривожлантириш. Шу маънода ушбу модул барча бошқа модулар билан ўзаро боғланиши учун асос яратади. Ушбу модулдаги асосий тушунчалардан бири бўлган катталар таълими маданий шартлилиги, бошқа модуларда ҳам акс эттирилиши керак, масалан, ўқитиш услублари (4-модул) ёки баҳолашни ўрганиш ва тест қилиш ҳақида гапирганда (5-модул), турли таълим назарияларини кўриб чиқиш ҳақида (2-модул) ёки коммуникация ва гуруҳ динамикасини англаш (3-модул), бундан ташқари, катталар таълими учун мотивация ва иштирок этиш (2-модул) катталар таълими муайян шароитда ташкил этилиши билан чамбарчас боғлиқдир.

Ушбу модулнинг ўзига хос алоҳида мавзусини ифодаловчи катталар ўқитувчисининг ўрни, унинг профессионал позицияси ва кадриятлари мавзусига ўқиш ва дидактик фаолият тамойиллари (2-модул)ни ўрганишда қайта мурожаат қилиш керак, шунинг учун иккинчи модулни ўрганишда биринчи модулга мурожаат қилиш тавсия этилади.

Мавзулар

Катталар таълимнинг хилма-хиллиги ва кўп қирралилигини тушуниш

- Педагогика/андрагогика тамойиллари:
 - Асосий антропологик ҳолат, инсон тушунчаси, таълим, ижтимоийлашув
 - Таълим назарияси, таълим концепцияси, катталар ўқиши
 - Катталар таълими ахлоқи/этикаси
- Ушбу соҳани англаш: «Катталар таълими» нима ва у нимани ўз ичига олади?
 - Катталар таълими ва бошқа таълим соҳалари ўртасидаги фарқ
 - Катталар таълими ва ҳаёт давомида ўқиш
 - Катталар таълими назарий концепциялари ва замонавий таърифлари
 - Асосий концепцияларини тушуниш (масалан, расмий, норасмий ва информал, ҳ.к.)

18. Ушбу модулдаги компетенция таърифлари тор маънода ҳаракат қилиш қобилияти эмас, балки кейинги модуларда тавсифланган асосий билимлар тўплами ва компетенцияларни масъулият билан татбиқ қилишдир

- Турли амалиёт соҳалари: масалан, касб-хунар таълими, катталар ўқишининг муниципал тизими.
- Ижтимоий-тарихий контекстнинг ўрни
 - Катталар таълими ва таълимнинг маданий шартлилиги
- Катталар таълими функциялари ва афзалликлари
 - Нима учун катталар таълими?
 - Катталар таълими соҳасидаги манфаатлар
 - + Таълим оловчиларнинг;
 - + Жамиятнинг;
 - + Иқтисодийнинг;
 - + Давлат тузилмаларини (шаҳар, вилоят, республика миқёсида);
 - + Таълим соҳасининг
 - Катталар таълимнинг афзалликлари
 - + шахсий;
 - + ижтимоий;
 - + иқтисодий;
 - + глобал
 - Катталар таълими гендер жиҳатлари
- Катталар таълимида иштирок этишни рағбатлантирувчи роли
- Катталар таълимнинг чекловлари ва имкониятлари
- Катталар таълимида мавжуд қувват нисбати
- Катталар таълими ўқув фани сифатида

Катталар таълими миллий ва глобал контекста

- Катталар таълими бўйича миллий ва халқаро тенденциялар
- Катталар таълими сиёсатининг асосий хусусиятлари
- Миллий вазибалар: катталар таълими тизими мавжудлигининг умумий мазмуни
- Соҳанинг асосий иштирокчилари
 - маҳаллий;
 - миллий;
 - халқаро;
 - катталар таълими бозори-талаб ва таклиф;
 - мақсадли гуруҳлар
- Миллий шароитлар
 - норматив қоидалар;
 - катталар таълимини молиялаштириш
 - статистик маълумотлар(узлуксиз таълимда иштирок этиш ва ҳ.к.)

Катталар таълими касб-хунар сифатида, Curriculum globALE ўқув дастури нуқтаи-назаридан катталар учун ўқитувчи ўрни

- Катталар таълимнинг касб сифатида ўзига хос хусусиятлари
- Катталар таълими соҳасида касбий ўсиш-фаолият бошланиши ва мартаба ошиши
- Катталар ўқитувчиларининг ҳуқуқлари ва мажбуриятлари – ҳуқуқий тизим шароитлари
- Ўз ролини таҳлил қилиш
 - Биографик нуқтаи-назар: нима учун мен катталар таълими соҳасида ишлашни хоҳлайман?
 - Этник нуқтаи-назар: муносабат, масъулият (ўз ҳаракатларининг таъсири)
- Шахсий компетентлилик: иш вақтларини режалаштириш тамойиллари, ўз-ўзини бошқариш малакаси, ўз-ўзини намоён қилиш
- Илмий йўналтирилган иш: тадқиқотлар натижаларини талқини, статистика ва ҳ.к.

Тавсия этилган адабиётлар рўйхати:

- Freire, Paulo. Pedagogy of the Oppressed. New York, 2007
- Elias, John L.; Merriam, Sharran B.: Philosophical Foundations of Adult Education, Malabar, 1995
- World Education Forum, Dakar, Senegal. 2000. The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments. Paris, UNESCO.

Амалга ошириш бўйича тавсиялар:

Катталар таълими ижтимоий контекстнинг кучли таъсирида бўлганлиги сабабли, ушбу модул шу контекстга бошқа модуллардан ҳам кўпроқ боғлиқ бўлиши керак. Иштирокчиларнинг аввалги тажрибасини бошланғич нуқта сифатида қабул қилиш ва модул мазмунини уларнинг мамлакати/минтақасида катталар таълими сектори учун хос бўлган аниқ бир вазият атрофида жойлаштириш тавсия этилади. Юқоридаги мавзулар ушбу модулда акс этирилиши мумкин бўлган саволларга асос бўлади. Бироқ, ҳар бир мавзунини бирма-бир кўриб чиқиш шарт эмас ёки тавсия этилмайди. Аксинча, мураббийлар ва иштирокчиларга улар учун катта қизиқиш уйғотадиган мавзуларни танлаш ва уларни батавсил кўриб чиқиш таклиф этилади. Муайян контекстнинг хусусиятлари (яъни ўз контекстини) билан танишиш учун бошқа контекстларни ва муқобил тушунчаларни таққослаш ва кўриб чиқиш имконият бўлиши керак. Шундай қилиб муайян контекст билан боғлаш ушбу модулнинг муҳим хусусиятларидан бири бўлиб, умумий асосни таъминлаши керак, шунга қарамай, вақти-вақти билан кенгроқ истиқболларни очиш ва мақсадга мувофиқ бўлганда катталар таълимининг ҳақиқий контексти ва иштирокчиларга таниш бўлган бошқа мавжуд шароитлар билан таққослаш тавсия этилади. Масалан, катталар таълими нуқтаи-назарига кўра жуда кўп турли мақсадларга хизмат қилиши мумкин. Масалан, диққат марказида меҳнат бозори билан боғлиқ бўлган кўникмаларнинг ривожланиши ёки ўзаро тушуниш ва ижтимоий бирлашувни тарғиб қилиш ёки одамлар ва жамоаларнинг ўз тақдирини бошқариш учун имкониятларини таъминлаши ва бошқа масалалар бўлиши мумкин. Агар, иштирокчиларнинг тажрибаси асосан маълум бир мақсадга боғлиқ бўлса, ушбу модул уларга катталар таълими билан боғлиқ бўлиши мумкин бўлган бошқа мақсадлар билан танишиш имконини бериши керак. Ушбу модулнинг мавзуси тартибга солиниши шарт эмас. Методологик жиҳатдан «Катталар учун ўқитувчи»си концепцияси ва ўрни билан бошлаш фойдали бўлиши мумкин ва бу концепцияни ушбу соҳанинг характеристикаларини чуқур ўрганишдан олдин иштирокчилар таржимаи холлари билан боғлаш мумкин. Мавжуд мавҳум аналитик маълумотлар билан шахсий нуқтаи-назар ўртасидаги мувозанатга эришиш ушбу модулнинг муҳим таркибий қисми бўлиши керак. Шунинг учун, имкон қадар иштирокчиларнинг шахсий тажрибасига мурожаат қилиш қатъиян тавсия этилади.

Амалий қўлланилиши ва рефлексия/ўзига назар

Ушбу модулни амалга оширишнинг асосий мақсади-катталар таълими асослари ва тамойилларини, шунингдек, иштирокчиларнинг тажрибаси жиҳатидан ҳам, назарий жиҳатдан ҳам тақдим этиш.

Бу қисман иштирокчиларда мавжуд бўлган билимлар билан белгиланади, чунки тегишли воситалар тақдимот усуллари, ўз-ўзини тадқиқ қилиш ва гуруҳ ишларини ўз ичига олади. Лойиҳа ташрифлари, айниқса, агар муайян муассаса билан ҳамкорликни кучайтириш бўлса, фойдали қўшимча бўлиши мумкин. Муайян вазифа-бу тузилмавий элементлар ёки илмий маълумотлар ва иштирокчиларнинг шахсий ҳолати ва ёшлар таълимининг муайян контекстида катталар ўқитувчисининг роли. Бундай муносабатлар кичик гуруҳларда ишлаш ёки ижодий усуллардан фойдаланиш, шунингдек алоҳида аналитик вазифаларни қўллаш орқали шакллантирилиши мумкин. Катта ёшлилар учун ўқитувчи сифатида ўзининг иш контекстини катталар таълими ҳақидаги кенгроқ ва кўпроқ умумий билимлар асосида таҳлил қилиш ушбу модулнинг асосий элементи бўлиши керак.

Тавсия этилган ҳажм:

- 32 ўқув соати (~4 кун)
- 32 соат яқка тартибдаги дарслар ва баҳолар

Амалий қўллаш ва машқлар, масалан лойиҳа ташрифлари

- Эҳтиёжга қараб ўзгарувчан (25 дан 120 соатгача)

2-модул: Катталар ўқиши ва катталар аудиториясига дарс бериш

Компетенция:

Curriculum globALE дастури бўйича ўқитилган мутахассислар таълим назариясини биладилар ва ўз дидактик фаолиятлари билан боғлай оладилар. Улар катталар ўқишининг мотивацион, психологик ва ижтимоий хусусиятларини яхши биладилар ва режалаштириш ва ўқитиш вақтида уларни ҳисобга оладилар.

Curriculum globALE дастури бўйича ўқитилган мутахассислар Curriculum globALE

- мактаб таълимига нисбатан катталарни ўқитишнинг асосий хусусиятларидан хабардор;
- шахсни ўқишни бошлашига сабаб бўлган шахсий сабабларни аниқлай олиши ва таълим олувчиларнинг мотивациясини ошира олади;
- ўрганишга ҳалақит берадиган тўсиқларни аниқлаш, имкон қадар уларга қарши курашиш имкониятларини аниқлай олади;
- ўқув жараёнининг энг муҳим психологик моделлари ва уларнинг ўқув жараёни учун аҳамиятлилиги билан таниш;
- Таълим жараёнида барқарор ютуқларга эришиш учун катталар билан режалаштириш ва тўғридан-тўғри алоқалар жараёнида турли йўналишлардан фойдаланишга қодир.

Модулларабо боғлиқлик

Ушбу модул таълим назарияларига эътиборини қаратади ва ўқув жараёни тушунишни таъминлайди. Шундай қилиб, у катталар таълими назарияси, таълимнинг идроки, ишлаши, муайян контекстда ўқиш билан узвий боғлиқ (1-модул). Шу билан бирга, у катталар аудиториясини (4-модул) ўқитишда турли хил иштирокчилар билан мулоқот қилиш учун муҳим асосдир (3-модул). Хусусан дидактик принциплар методлардан фойдаланиш билан боғлиқ (4-модул), лекин улар шунингдек, катталар учун ўқитувчиларнинг касбий позицияси ва уларнинг роли билан ҳам боғлиқ (2-модул ва 5-модул).

Мавзулар

Таълим асоси ва назарияси:

- Ўқиш нимани анлатади?
- Катталар таълимида турли назариялар тамойиллари ва ўқиш асослари, масалан:
 - Конструктивизм
 - Илм-фан таълим назарияси
 - Феноменологик англаш назарияси
 - Трансформатив ўқиш
 - Бихевиоризм
 - Нейробиологик ўқиш назарияси
- Турли таълим назарияларида «устоз-шогирд» муносабатлари
- Андрагогика катталар таълими ва ўқитиши ҳақидаги фан

Катталар таълимида дидактик фаолият

- Турли назариялар ва ўқиш асосларининг иштирокчиларнинг дидактик фаолиятига таъсири
- Катталар таълимининг дидактик тамойиллари
- Иштирокчига йўналтирилганлик
 - Тажрибага йўналтирилганлик
 - Ҳаёт тарзига йўналтирилганлик

Билим шакллари

- Кристалланган ҳаракатчан билимлар
- Декларатив ва амалий билимлар

Катталар ўқиши

- Катталар қандай ўқийдилар?
- Турли ёшдагиларнинг ўқиш қобилиятини ўзгартириш
- Ўқиш турлари:
 - Когнитив ўқиш

- Эмоционал ўқиш
- Хатти-ҳаракатга йўналтирилган ўқиш
- Тажриба асосидаги ўқиш
- Уларнинг маданий муҳитида анъанавий ўқиш шакллари
- Ўқишда қарама-қарши вазиятлар қийинчилик сифатида

Таълимда мотивация

- Иштирокчиларни ўқишга ундовчи сабаблар
- Психологик сабаблар
- Гуруҳ/жамият аъзолигидан келиб чиқадиган сабаблар
- Ижтимоий-демографик сабаблар
- Етарли бўлмаган таълим даражаси ва таълим тизимидан четлашиш билан боғлиқ сабаблар
- Таълимда иштирок этишга тўсиқ бўлувчи ташқи омиллар ва таълимда иштироки/тўсиқлар
 - + Ижтимоий-демографик омиллар/атроф муҳит
 - + Чегараланган шароитлар
- Харажатлар
- Вақт
- Жой
- Давомийлик
- Муддатлар
- Гендер сабаблар

Қуйидаги омиллар катталар таълими соҳасида ишлайдиган педагоглар учун тегишли компетенцияларга эга бўлиш нуқтаи назаридан муҳим аҳамиятга эга:

- Педагогнинг маданий муҳити билан алоқаси
- Аниқ фаолият мазмунига доир олинган ахборотларни таснифлаш
- Заруриятга қараб кам аҳамиятли ахборотларни киритиш ёки киритмаслик

Тавсия қилинадиган адабиётлар

- B langer, Paul: Theories in Adult Learning and Education. Opladen & Farmington Hills 2011
- Jarvis, Peter: Lifelong Learning and the Learning Society, New York 2007
- Mezirow, Jack (Ed).: Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress. San Francisco 2000
- Patzold, Henning: Learning and Teaching in Adult Education, Contemporary Theories, Opladen 2011

Амалга ошириш бўйича изох

Катталар таълими илмий назариялар асосида кўриб чиқилиши сабабли, тегишли дидактик тайёргарлик йўли билан индивидуал ривожланишга етарлича эътибор қаратиш лозим. Кўргазмали тақдимотлар, интерактив ўқитиш каби ахборот узатиш усулларидадан фойдаланган ҳолда ўрганувчиларга ролли ўйинлар ва симуляция орқали тажриба орттириш имкони берилади. Бундан ташқари иштирокчиларга гуруҳ бўлиб ишлаш, индивидуал вазифаларни бажариш жараёнида ўз педагогик фаолиятига ҳам эътибор қаратилади. Лойиҳа иши доирасида орттирилган тажриба таҳлил қилиниши мумкин.

Curriculum globALE дастури бўйича ўқитилган мутахассислар иштирокчиларнинг қандай хусусиятларга эга эканлигини ва улардан дидактик фаолиятларида қандай фойдаланишлари мумкинлигини таҳлил қила олишлари керак. Бундан ташқари, уларни таълимни мустақил равишда – расмий ёки норасмий таълим тизими доирасида давом эттиришларига ундаш керак.

Амалий фойдаланиш ва рефлексия

Ушбу модулнинг назарий қисмида тренердан интерактив ёндошув талаб этилади. Ушбу ёндашув турли хил ўрганиш назарияларини акс эттирадиган турли хил ўқув вазиятларидадан фойдаланиш орқали амалга оширилиши мумкин. Таълимнинг турли босқичларида иштирокчиларнинг ҳаётий ва касбий тажрибаси турли назарияларга мос келадиган мисоллар сифатида олиниши мумкин. Шу билан бирга, ўзларининг ўқув жараёни, шунингдек, курсда қатнашиш мотивлари алоҳида мавзулар учун кириш ва/ёки материал сифатида муҳокама қилиниши мумкин. Гуруҳ иши давомида таълим жараёнида иштирок этишга ва ўқув жараёнида иштирок этишга тўсқинлик қилувчи тўсиқларни таҳлил қилиш мумкин бўлади, тегишли ўқув машғулоти хам таклиф қилиниши ва кўриб чиқилиши мумкин. Қатнашувчилар ўзларининг маҳаллий контекстларига диққат қилишлари ва ушбу нуқтаи-назардан муайян масалаларни муҳокама қилишлари мумкин (масалан, чегараланган шароитлари, тегишли дидактик фаолият ва бошқалар).

Тавсия этиладиган ҳажм

- 32 ўқув соати (~ 4 кун)
- 32 соат яқка тартибда машғулоти ва баҳолаш

Амалий қўллаш ва машқлар:

- эҳтиёжга кўра (25дан 120 соатгача) вариативлик асосида

3-модул: Катталар таълимида коммуникация ва гуруҳ динамикаси

Компетенция

Curriculum globALE дастури бўйича ўқиган мутахассислар коммуникациянинг назарий тамойиллари билан танишадилар ва улардан катталарни ўқитишда ва таълимий ишларда фойдаланиш кўникмаларига эга бўладилар. Шунингдек, бундай мутахассисларлар гуруҳ динамикаси асосий назариялари ҳақида ҳам билимга эга бўлиб, ушбу билимларни гуруҳ билан ишлашда мулоқот жараёнларини бошқариш учун ўқитиш/таълимий фаолиятда қўллашлари мумкин.

Curriculum globALE дастури бўйича ўқиган мутахассислар

- Вербал, шунингдек паравербал ва новербал алоқа қоидалари билан танишлар ва ушбу билимлардан курс иштирокчилари билан ишлашда қўлайдилар;
- Интерактив, конструктив, асосли коммуникациянинг алоҳида қисмларидан фойдалана олади;
- Алоқадаги тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш ёки камайтириш кўникмаларига эгадилар;
- Ўзининг коммуникация услуги билан ижобий муҳитни ҳосил қила оладилар;
- Алоқанинг турли услубларига мослашадилар ва иштирокчиларни машғулот давомида ва таълим бериш жараёнида йўналтира оладилар;
- Гуруҳнинг “кўринмас” тузилишини ва гуруҳ алоқасини идрок қила оладилар; улар таълимнинг барқарор муваффақиятини таъминлаш учун гуруҳнинг ривожланиш суръати жараёнларини англаш, тушуниш ва йўналтириш хусусиятларига эгалар;
- Таълим бериш жараёнлари ва гуруҳнинг динамика суръати босқичларини бир-бирига мослаштирадилар;
- Гуруҳда юзага келадиган муаммоли вазиятлар ечимини топа оладилар, низоли ҳолатларни бартараф қилишлари ва “оғир табиатли” иштирокчилар билан ишлаш оладилар;
- Катталарни ўқитишда эмоционалликнинг муҳим ўрин тутишини яхши тушунадилар.

Бошқа модулар билан ўзаро боғлиқлик

Ушбу модул методлар (4-модул) билан яқиндан боғлиқлигини асосий сабаби шундаки, у бошқа кўплаб методларнинг қўлланилиши учун асос саналади: аёло даражада алоқа қилиш ва гуруҳни бошқаришнинг қонун-қоидаларини ўзлаштирган иштирокчилар курс давомида тўлиқ тушунтирилмаган ва амалиётда қўлланилмаган методлардан ёки у ҳақда озгина маълумоти бўлган бир қанча янги методлардан ҳам фойдаланишлари мумкин. Шу билан бирга ушбу модул 1 ва 2 модуларнинг асосан катталарни ўқитиш усуллари, уларнинг ўзига хос хусусиялари, мазмуни ва мотивациялари билан ўзаро боғлиқ. Тақдим этилган қарашлар катталар билан ишлашда қўлланилиши керак бўлган алоқа методлари билан бевосита боғлиқ. Бундан ташқари, таълим олаётганлар гуруҳида мос мулоқот ва яхши муҳит энг муҳим мотивацион омиллар саналади, агар улар тўғри танланмаган ва ижобий бўлмаса, катталарга таълим беришда энг катта тўсиқ бўлиши мумкин. Шу тариқа ушбу модул катталарни ўқитиш ҳақидаги энг умумий масалалар бўйича амалий ечимлар бўлиши, шунингдек кўпинча ўқитувчилар ва таълим олаётганлар ўртасидаги муносабатларга тегишли таълим бериш назарияларининг алоҳида жиҳатларини аниқ кўрсатиб бериши мумкин.

Мавзулар

Вояга етганларда коммуникация

- Коммуникатив атамалар, моделлар ва коммуникатив назариялари тамойиллари
- Катталарга таълим бериш назариялари ва уларнинг коммуникатив концепциялари
- Коммуникациянинг асосий элементлари ва ўзига хосликлари
- Коммуникациянинг турлари ва даражалари:
 - Коммуникациянинг кўринадиган - информатив даражаси
 - Коммуникациянинг кўринмайдиган - эмоционал даражаси
 - Вербал, паравербал ва новербал коммуникация
- Коммуникация тамойиллари (мулойим, мотивацияловчи/рағбатлантирувчи, ўзаро в.х.)
- Коммуникация компонентлари ва техникалари (фаол эшитиш; алоқа даражалари; муҳокамага ҳалақит берувчи алоқа воситаларидан қочиш; саволлар қўйиш)
- Тесқари алоқа, ўқиш мазмунида танқид қилиш ва уни қабул қилиш
- Гуруҳли ва индивидуал коммуникация

- Куч ишлатилмайдиган ва асератив коммуникация; қўлаб-қувватловчи ҳамда имкониятларни кенгайтирувчи коммуникация
- Ўқитиш ва таълим бериш жараёнида коммуникациянинг турли услублари билан ишлаш
- Машғулотлар ва ўқитиш жараёнида коммуникатив тўсиқларни англаш ва бартараф этиш
- Машғулотлар ва ўқитиш бериш коммуникатив бошқарувнинг жиҳатлари ва методлари
- Маданиятлараро коммуникация, мулоқотда маданий ўзига хосликларни ҳисобга олиш
- Ижтимоий медиа ва рақамли алоқа
- Гендер омиллари билан белгиланадиган гендерга асосланган тил ва коммуникация
- Коммуникацияга таъсир кўрсатувчи махсус омиллар:
 - Жинси
 - Хилма-хиллик
 - Турғунлик
 - Маданият
 - Мазмун
- Ички коммуникация асослари
- Ташқи коммуникация асослари (жамоатчилик билан алоқалар, маркетинг)

Катталар таълимида гуруҳли динамика

- Таълим бериш ва ўқитиш жараёнлари учун гуруҳ динамикасининг аҳамияти
- Гуруҳ динамикасининг назарий тамойиллари
- Таълим берилётган гуруҳнинг шакллари ва характеристикалари
- Гуруҳларнинг ривожланиш босқичлари (мазмун ва муносабатлар даражаси)
- Гуруҳ маданияти шакллантириш – ўрни, кичик гуруҳ, иерархия, қадрият ва қоидалар
- Гуруҳнинг динамикаси жараёнларининг тузилиши
- Гуруҳ билан ишлаш моделлари (масалан, тематик ўзаро таъсир, социометрия ва б.)
- Гуруҳнинг динамикасини бошқариш ва унга таъсир қилиш учун ишлатиладиган ишлаш қоидалари, методлари ва усуллари
- Ўқитиш/таълим бериш гуруҳида катталар билан ишлайдиган ўқитувчининг турли вазифалари (тренер, модератор, фасилиратор, раҳбар, медиатор, консультант, инструктор ва б.) ва кўп вазифалилик ишнинг мураккаблиги
- Муаммо ва низоларни ҳал қилишнинг коммуникатив стратегиялари, низоларни аниқлаш ва уларни бартараф қилиш қобилияти
- Қийин вазиятлар ва муаммоли иштирокчилар билан ишлаш методлари ва усуллари

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

- Connolly, Brid: Adult learning in groups. 1. publ. Maidenhead 2008
- Intercultural Learning T-kit, Council of Europe, Strasbourg Cedex 2000
- Johnson, David Read; Emunah, Ren e (eds.): Current Approaches in Drama Therapy Springfield 2009

Модулни амалда жорий қилиш бўйича изоҳлар

Ушбу модул билан ишлаш учун методологик турли-туманлик талаб этилади. PowerPoint форматидаги қисқа тақдимотлардан бошланадиган (масалан, коммуникатив назарияларни кўрсатишда) ва расмлар, видеоқайдлар ва қисқа фильмлар, шунингдек таниш ҳолатлар ва шахслардан фойдаланилган мисоллар асосида диаграмма ва график моделлар (алоқа моделлари) билан тугайдиган методларни қўллаш орқали алоқанинг алоҳида томонларини тушунтириш ва кўрсатиш мумкин.

Ушбу модул назарий қисми ўз ичига олса ҳам, у кўп сонли аниқ мисоллар ёрдамида тасвирлаб берилиши керак. Ушбу ҳолатда турли-туман методлар ва масалага ижодий ёндашиш тавсия этилади. Иштирокчиларга тажриба алмашишлари, ўзларининг шахсий тажрибаларини айтиб беришлари, ўзининг мулоқот услуги ва турли гуруҳлар билан ишлаш тажрибасини таҳлил қилишлари ва турли материаллар, методлар ва ёндашувлардан фойдаланишлари учун етарлича очиқ мулоқот қила олишлари мумкин бўлган табиий ва бир-бирига ишонч муҳитини ҳосил қилиш жуда муҳим саналади.

Амалий қўллаш ва рефлексия

Жонли мисоллар билан ишлаш, олдинги модуллар, иштирокчилар тажрибаси ва муҳитдан аниқлаштириладиган масалалардан фойдаланиш тавсия этилади. Ўқитувчилар иштирокчиларни ўзларининг алоқа услубини таҳлил қилишга ва шахсий ҳаёти ҳамда касбий фаолиятдан мисоллар келтиришга рағбат уйғотиши керак (ўз-ўзини танқид қилиш маъқулланади). Рефлексия жараёнларини қўллаб-қувватлаш муҳим жиҳат саналади, бунда тренернинг иштирокчилар билан алоқаси муҳокама қилинадиган ва тавсия этиладиган ҳолатлар учун яхши намуна бўлиши керак (асосан мажбурламаслик, авторитар бўлмаган ва конструктив алоқага нисбатан). Реал вазиятларнинг таҳлилига бағишланган кичик машқлар ва сессиялар, кичик гуруҳлардаги ролли ўйинлар, симуляциялар ва ишлардан фойдаланиш тавсия этилади. Таълим бериш жараёнининг самарадорлигини таъминлаш, ҳаётда ва ишда ўзлаштирилган кўникмаларни қўллаш ва узоқ муддатли натижаларга эришиш учун интерактив фаол ёндашувдан имкон қадар кўпроқ фойдаланиш керак.

Умуман олганда, айнан иштирок этувчиларнинг шахсий ҳаётидан ва касбий тажрибасидан кўплаб мисоллар олиш талаб этилади. Иштирокчилар турли гуруҳлар билан ишлаш тажрибасини таҳлил қилишлари керак бўлади. Ўтмишдан ҳамда жорий ҳолатлар, шунингдек айни содир бўлаётган жараёнлар кўриб чиқилиши ва таҳлил қилиниши мумкин. Катталарга таълим берувчи ўқитувчилар асосан шахсий тажриба натижалари ва мисолларини таҳлил қилишлари талаб этилади. Шундай қилиб, ҳар хил турдаги методлар мавжуд: кичик гуруҳларда ишлаш, график тақдимотлар, кичик ҳажмдаги социометрик машқлар, расмлар ва қисқа фильмлардан фойдаланиш. Шунингдек, гуруҳнинг ўсиш суръати мавзусига тегишли методлар ҳам мавжуд: психодрама, ролли ўйинлар, назорат қилинадиган диалог, НАСА, хизмат автомобили, минора қуриш каби ўйинлар, бундан ташқари, одатий гуруҳ ҳолатлари ҳосил қиладиган ва масала тушинтириладиган машқлар.

Тавсия қилинадиган ўқув соати:

- 32 ўқув соати (4 кун)
- 32 соат яқка тартибда машғулотлар ва баҳолар

Амалий қўллаш ва машқлар:

- Ўзгариши мумкин (25 соатдан 120 соатгача), заруриятга қараб.

4-модул: Катталар таълими методлари

Компетенция

Curriculum globALE дастури бўйича ўқиган муттахасислар катталарни ўқитиш методларини биладилар ва мос келувчи мақсадли гуруҳлар билан ишлашда мақбул ўқув натижаларга етишиши учун қўллай оладилар.

Curriculum globALE дастури бўйича ўқиган муттахасислар

- катталар таълими усулларининг кенг доираси билан танишиб чиқади ва уларнинг кучли ва заиф томонларини, чекловлари ва имкониятларини таҳлил қила олади;
- курснинг барча босқичларида вазиятга мос бўлган тегишли усулларни танлашга қодир;
- асосий методлар мажмуасини таҳлил қила олади ва мустақил қўллайди;
- тегишли мақсадли гуруҳ билан ишлашда барқарор ўқув натижаларига эришиш учун усуллардан фойдалана оладидилар.

Модуллараро боғлиқлик

Ушбу модул бошқа модуллар доирасида олинган билим ва компетенцияларнинг амалий қўллаш учун идеал мос келади. Ҳар бир мавзу алоҳида усулларни қўллаш, намойиш этиш, тақдим этиш ёки таҳлил қилиш учун материал сифатида фойдаланилиши мумкин. Мавзулар бошқа модуллар доирасида кўриб чиқилиб, қамраб олинган мавзулар муайян мезонлар (мақсадли гуруҳ, вақт, ресурслар ва бошқалар) билан биргаликда услубнинг барқарорлиги нуқтаи-назаридан таҳлил қилиниши мумкин. Масалан, гуруҳлар катталар таълимнинг турли хилларини тақдим қилишнинг энг афзал усулини (2-модул) танлаши, катталар таълимнинг афзалликларини (1-модул) солиштириш ёки гуруҳ ичидаги коммуникатив муаммоларини барта-раф этиш усулларини кўриб чиқишлари мумкин (3 модул).

Бошқа модулларда турли иштирокчилар ёки алоҳида мавзулар билан ишлаш учун қандай усуллардан фойдаланиш мумкинлиги кўрсатилиши мумкин ва мазкур модул доирасида ушбу ғоялар амалга оширилиши мумкин.

Мавзулар

Ўқитишнинг инегратив усуллари

- Методлар ўзи нима?
- Мувофиқ усулларни танлаш мезонлари қандай?

Методлар таҳлили

- Умумий таҳлил: методларнинг типологияси
- Интерактив методларнинг аҳамияти ва фойдали жиҳатлари
- Мақсадли гуруҳлар жинси, маданияти ва бошқа хусусиятларига методнинг мувофиқлиги.
- Кириш методлари
 - Музёрашлар
 - Танишув ўйинлари
 - Машғулотдан кутилаётган натижаларни муҳокама қилиш
- Ахборотни узатиш, билим олиш ва мазмунини ривожлантириш методлари
 - маърузалар
 - Тақдимотлар
 - + Сўхбат техникаси
 - + Интерактив ўқитиш
 - + Намойиш
 - + PowerPoint
 - + Флип-чарт ва ҳоказо.
 - Гуруҳли фаолият методлари
 - + Лойиҳа методлари, гуруҳли вазифалари
 - + Ўқув тўғараклари, тўрт бурчакли усул ва бошқалар.
 - + Аралаш шакллари: 5x5 усули, сендвич усули
 - + Компьютер ёрдамида ўзаро ўрганиш

- Мустақил ўқиш
 - + Якка тартибдаги дарслар
 - + Ўқув кундалиги
 - + Ўқиш техникаси
 - + Компьютерга асосланган ўқиш
 - + Таништирувчи таширф
 - + Мустақил ўрганишни қўллаб-қувватлаш ва мустақил ўрганиш қобилиятларини яратиш усуллари
- Социал ва эмпирик ўқиш
 - + Мунозара
 - + Ролли ўйинлари, симуляциялар
 - + Психодрама
 - + Семинарлар, «Жаҳон қахваси», «Open space» усуллари
 - + Кўчма машғулот: Маҳаллий шароитда ўқиш бўйича
 - + Лойиҳа иши
 - + Муаммони бартараф қилиш
 - + Биографик таълим
 - + Иштирок этиш усуллар
- Креатив усуллар
 - + Ақлий ҳужуми
 - + Кўргазмалилик
 - + Ҳайкаллар
 - + Рақс
 - + Театр
 - + Ёзув ижодкорлиги
- Модерация усуллари
 - модераторнинг мураббий, ўқитувчи, билимлар таржимонининг ролдан фарқли равишдаги ўрни
 - Модерация қоидалари
 - Савол тузиш техникаси
 - Модерация усуллари
- Энерджайзерлар ва диққатни ошириш усуллари
- Якунловчи методлар
 - Якуний сессия ва тегишли методлар
 - Натижаларни мустаҳкамлаш
 - Ўқув жараёни бўйича қайта алоқа
- Мустақил ташкил этиш методлари

Катталар таълими соҳасида ишлайдиган ўқитувчилар учун бирламчи босқичдаги аҳамияти нуқтаи-назаридан қуйидаги компетенциялар муҳим аҳамиятга эга:

- Иштирокчиларнинг мустақил фаолияти нуқтаи-назаридан аниқ усулларни қўллаш;
- Ҳеч қандай мукамал услуб йўқлигини, аммо усулларни танлаш ҳар доим ҳам қуйидаги омиллар ўрта-сидаги мувозанатнинг натижаси эканлигини тушуниш керак: гуруҳ, шароитлари, ўқув мақсадлари ва таълим берувчи;
- Гуруҳ ичида ижтимоий динамика доирасида усулларнинг мақсадли навбатлашуви.

Бундан ташқари, ўқитувчи ишлаётган мақсадли гуруҳ ва дастур доираси бўйича ушбу соҳа учун усулларни мақсадли танлаб олиниши керак (масалан, жамоани ривожлантириш ва оилавий таълим).

Тавсия этилган адабиётлар рўйхати

- Pretty, Jules N.; Guijt, Irene; Scoones, Ian; Thompson, John: A Trainer's Guide for Participatory Learning and Action, London 1995
- Society for Participatory Research in Asia (PRIA): A Manual for Participatory Training Methodology in Development, New Delhi 2011
- Training Essentials, T-kit, Council of Europe publishing, Strasbourg Cedex, 2002

Амалга ошириш бўйича эслатма

Ушбу усулларни фақатгина назарий жиҳатдан ўрганиш мумкин эмас, бунинг ўрнига, улар таълим жараёнида амалда намоён бўлиши керак, ушбу модул диққат маркази ахборот алмашинувига, усулларни синаш ва таҳлил қилишга қаратилган. Ушбу модулнинг ҳиссаси модерация ва баҳолаш каби алоҳида мавзуларни киритиш ҳисобланади. Ушбу модулдаги маълумотлар модерация ёки баҳолаш каби алоҳида мавзуларни олиб боришга бағишланган. Модул таҳлил ва муҳокамалар билан бирга кўплаб машқларни ўз ичига олиши керак. Диққат айрим дастур усулларини қўллаш учун меъзонлари таҳлилларига, шунингдек, катталар ўқитувчисига муносиб қўлланиладиган алоҳида услублар ва талабларнинг имкониятлари ва чекловларига йўналтирилган бўлиши лозим. Ушбу модулда асосий эътибор катталар таълимида ўқитувчининг эътибори алоҳида методлар имкониятлари ва чекловлари ҳамда талаблари, шунингдек, алоҳида методларни танлаш талаблари ва мезонларига қаратилади.

Методларни қўллашда иштирокчиларнинг тажрибаси муваффақият қозонганидан сўнг, маданий жиҳатдан синовдан ўтган ва тарғиб қилинган методлар мажмуаси ҳамкорликликда ишлаб чиқилиши мумкин.

Мазкур модулда асосий эътибор катталар таълимининг таълим/курсларда қўлланиладиган методларга қаратилаган.

Режалаштириш, ташкиллаштириш ва таълим/курсини баҳолаш методлари бошқа модулда кенгроқ ёритилган (режалаштириш, ташкиллаштириш ва баҳолаш).

Амалий қўллаш ва рефлексия

Модул методларга бағишланган бўлиб, иштирокчилар учун амалий кўникмаларни амалиётга татбиқ этиш ва амалий машғулотлар жараёнида уларни такомиллаштириш учун яхши имкониятдир. Уларнинг таълим соҳасидаги хусусий тажрибаси ушбу босқичда кенг қўлланилиши мумкин, бу эса таҳлил ва такомиллаштириш усулларини бирлаштиради. Ролли ўйин яхши метод бўлиб, бошқа методларни амалий қўллаш учун насос бўлиб ҳисобланади. Бунда гуруҳнинг бир қисми курснинг иштирокчилари бўлган "оддий" мақсадли гуруҳ ролини ўйнаши мумкин ва амалда маълум бир методни қўллаши мумкин, кейин эса бир ёки бир нечта иштирокчилар гуруҳ билан барча жараён ҳақида ўз тажрибалари ва фикрларини баҳам кўришлари мумкин. Шу мавзу учун 2-3 методик ёндашувни тақдим этиш, шунингдек алоҳида методларни қўллашнинг афзалликлари ва қийинчиликларини ва уларни танлашнинг энг яхши меъзонларини таққослаш ва муҳокама қилиш мумкин.

Тавсия қилинган ҳажм:

- 32 ўқув соати (~4кун)
- 32 соат яқка таритбдаги дарслар ва баҳолар

Амалий қўллаш ва машқлар:

- ўзгарувчан (25 дан 120 соатгача), агар лозим топилса
- тавсия этилади: иштирокчилар кузатиш ва ҳамкасблар билан қайта алоқаларни ўрнатиш мақсадида камида 3та дарсни (75 соат) ни мустақил тайёрлайди ва таҳлил қилади.

5-модул: Катталар таълим олишини режалаштириш, ташкил этиш ва баҳолаш

Компетенция

Curriculum globALE дастури бўйича таълим олган мутахассислар катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий фаолиятида жараёни режалаштириш (шу жумладан ўқув дастурини ишлаб чиқиш), ташкил этиш ва баҳолаш босқичлари бир-бири билан қай тарзда боғлиқ эканлигини тушунади. Улар режалаштириш, ташкил этиш ва баҳолаш босқичларида зарур бўлган турли методлар бўйича билимларга эга ҳамда вазиятдан келиб чиққан ҳолда ушбу билимларни тўғри қўллай олади ва мазкур жараёни танқидий таҳлил қила олади¹⁹. Иштирокчиларнинг касбий фаолиятига келадиган бўлсак, улар ўз дастурларини мунтазам такомиллаштириши учун тўпланган тажрибадан фойдаланади.

Curriculum globALE дастури бўйича таълим олган мутахассислар

- Катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий фаолияти цикли босқичлари билан таниш ва улар бир-бири билан қай тарзда боғлиқ эканлигини тушунади;
 - таълим ва ўқиш эҳтиёжларини аниқлаш;
 - таълим дастурлари доирасида компетенцияни эгаллашга қаратилган таълим мақсадларини шакллантириш;
 - ўқитиш/таълим олиш жараёнларининг услубий-дидактик асосларини яратиш;
 - тегишли доирадаги шароитларни ҳисобга олган ҳолда дарсларни режалаштириш;
 - таълим жараёнини узлуксиз назорат қилиш, уни шаффоф ҳолда баҳолаш ҳамда зарурат туғилганда ушбу аснода дарс режасига қўшимчалар ва ўзгартиришларни киритиш;
 - натижаларни мустаҳкамлаш методлари ва воситаларини билади.
- турли метод ва воситалардан фойдаланиш маълумоти эга бўлади ва уларни танлаш ёки қўллаш бўйича танқидий таҳлил қила олади;
- фаолиятини узлуксиз такомиллаштириш учун олинган натижалар ва баҳолашга асосланган хулосалардан фойдаланади;
- сифатни таъминлаш асослари ва турли элементларни билади.

Модуллараро боғлиқлик

Барча юқорида келтирилган модуллар сифатли таълим циклини яратиш учун асос сифатида хизмат қилади. Чунки улар катталарни ўқитиш тамойиллари, босқичлари ва турларига асосланади (1 ва 2 модуллар), алоҳида босқичлар, айниқса 1 ва 2 босқичлар (эҳтиёжларни ва аниқлаш ва режалаштириш)ни ишлаб чиқишда назарий тамойилларни ҳисобга олиш муҳим ҳисобланади. 3 ва 4 босқичлар (ташкил этиш ва амалга ошириш) учун 3 ва 4 модуллар (коммуникация, гуруҳли динамика ва методлар) доирасида компетентлиликни чуқурроқ ўзлаштириш ўта муҳим ҳисобланади.

Сифатни таъминлаш масаласи катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг фаолият тамойилларига, маҳаллий ва миллий хусусиятларига, ҳамжамиятига, таълим муассасалари ва ҳамкор ташкилотларга бевосита боғлиқ.

Мавзулар

Катталарга таълим берувчи ўқитувчиларнинг касбий фаолияти цикли босқичлари

- катталар таълим олиши нуқтаи назаридан лойиҳавий ёндошув ва лойиҳавий цикли;
- 5-босқич: эҳтиёжларни аниқлаш, режалаштириш, ташкил этиш, амалга ошириш ва баҳолаш;
- алоҳида босқичлар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ҳамда уларнинг натижалари.

Эҳтиёжларни аниқлаш

- Таълим/ўқиш/кўникмаларга бўлган эҳтиёжларни аниқлаш
- Шахсий эҳтиёжларни аниқлаш
- Ташкилот/муассасанинг эҳтиёжларини аниқлаш
- Ҳамжамиятнинг эҳтиёжларини аниқлаш

Режалаштириш

- Таълимга бўлган эҳтиёжларни таҳлил қилиш тамойиллари, таҳлилнинг энг муҳим воситаларини изоҳлаш

19. Амалга ошириш босқичи 4-модулда батафсил ёритилган (Катталар таълими методлари).

- Ўқув дастурини ишлаб чиқиш
- Компетенцияга йўналтирилган ўқув дастурларини ишлаб чиқиш тамойиллари (натижага йўналтирилган концепцияларнинг, билимларни эгаллашга қаратилган концепциялардан фарқи)
 - Ўқув дастурини ишлаб чиқиш учун асос ҳисобланган фаолият йўналиши
- Таълим вазифаларини аниқлаш (таълим вазифаларини тизимлаштириш, SMART тизими ва ҳ.к.)
- Мақсадли гуруҳни таҳлил қилиш: менинг курсимда ким ва нима учун иштирок этмоқда? (ўзига хос хусусиятлар, кутишлар, мақсадли гуруҳнинг вазифалари)
- Гендер масалаларига эътибор қаратган ҳолда дарсларни режалаштириш,

Ташкил этиш

- Шарт-шароитларни эътиборга олиш
 - Тегишли мақсадли гуруҳнинг ўзига хос хусусиятлари
 - Таълим олувчилар/мижозларнинг хоҳишлари
 - Қулай инфратузилма (вақт, жой, материаллар)
- Курс учун назорат саволларининг рўйхатини тузиш
- Дарс режасини тузиш (батафсил изоҳли методлар, дидактика, вақт ва чегаралар)
- Ресурслардан фойдаланиш (режалаштириш учун материаллар ва ускуналардан фойдаланиш)
- Кутилмаган вазиятлар учун режалаштришнинг муқобил сценарийлари
- Катталарга таълим берувчи ўқитувчиларни шахсан тайёрлаш (когнитив, интеллектуал, эмоционал, жисмоний даражаси)
- Иштирокчилар ва/ёки мижозлар учун дастур бўйича маълумот/тавсифни тайёрлаш
- Таълим дастури яқунлангандан кейинги фаолият

Баҳолаш

- Узлуксиз таълимда сифат концепцияси – атамаларнинг моҳияти, уларнинг изоҳи
- Сифатни таъминлаш элементлари (техник воситалар, дастурлар, ходимлар сифати), мезонлар ва кўрсаткичлар
- Баҳолаш сифатни таъминлаш асоси сифатида: тамойиллар, дастлабки шартлар ва салоҳият
- Баҳолаш бўйича аттестация
- Баҳолаш турлари
 - Бошланғич, жорий, оралик ва якуний
 - Миқдорий ва сифатли
 - Ташқи, ички, ўз-ўзини баҳолаш
 - Машғулоти баҳолаш
- Баҳолаш босқичлари
- Баҳолаш методлари, шакллари ва воситалари
 - Тест, сўровнома, шкалалар, ёзма
 - Ўқиш кундалиги
 - Баланс ҳисоботлари компетентлик портфолиоси
- Ҳисоботлар
- Ўқиш жараёнини бошқариш учун баҳолаш натижаларидан фойдаланиш
- Кейинги назорат ва Ўзаро тармоқли алоқа

Сифатни таъминлаш

- Маълумотни узатиш, у билан ишлаш ва натижалар сифати
- Сифат даражалари: тизим, ташкилот/муассаса, курс ва ҳ.к.
- Стандартлар/кўрсаткичлар
- Амалдаги сифатни таъминлаш тизими.

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

- Archer, David; Cottingham, Sara: Reflect Mother Manual, London, o.J.
- <http://www.reflect-action.org/sites/default/files/u5/Reflect%20Mother%20Manual%20-%202012.pdf>
- Bramley, Peter: Evaluating Training, London 2003
- Caffarella, Rosemary S.: Planning programs for adult learners. A practical guide for educators, trainers, and staff developers. 1. ed. San Francisco 1994

Амалга ошириш бўйича изох

Ушбу модул курс ўқитувчилари фаолияти учун зарур бўлган воситаларни ўзлаштиришга қаратилган. Шундай қилиб, катталар ўқиши дидактикаси талабларига мувофиқ бўлган эҳтиёжларни аниқлаш, дарсларни режалаштириш, ташкил этиш ва баҳолаш учун зарур воситалар билан танишиш муҳим аҳамият касб этади. Иштирокчиларнинг шахсий амалиётидаги тажрибасидан мазкур жараённинг бир қисми сифатида фойдаланилиши лозим. Катталар таълими доимо бошқа модуллар доирасида кўриб чиқилган назарий тамойиллар нуқтаи-назаридан алоҳида воситаларни танлаб олиш ва қўллаш жараёнларини амалга оширишни танқидий таҳлил қилиши лозим. Мазкур модул мавзу бўйича ахборот узатиш, касбий ахборот алмашинуви ва гуруҳларда муҳокама қилишни назарда тутувчи методларнинг уйғунлигини талаб этади. Иштирокчилар модул якунида амалиётда танлаб олинган методларни қўллаш бўйича дастлабки тажрибага эга бўладилар, бу эса натижаларнинг барқарорлигини таъминлаб беради. Бундан ташқари, улар келгусида ўз ўқиш жараёнини режалаштириш, амалга ошириш ва баҳолаш учун базавий компетентлигини олиши лозим.

Амалий қўллаш ва рефлексия

5 босқичдан иборат бўлган циклни ишлаб чиқиш санъатига ўқитишда иштирокчиларга кўмак бериш учун турли методлар қўлланилиши мумкин. Масалан, иштирокчиларни гуруҳларга бўлиш, уларга мавзу бериш ва ишнинг алоҳида босқичларини изоҳлаб, бутун циклни ишлаб чиқиш топшириғини бериш мумкин. Улар «сценариялар»ни тайёрлаши ва курсни олиб бориш учун «ҳақиқий» тайёргарлик кўриши мумкин. Гуруҳ биргаликда турли таклифларни, алоҳида қарорлар, ғояларни таҳлил қилиши ҳамда амалга ошириш босқичига қайта кўриб чиқилган тайёрлов режасини олиши мумкин. Шунингдек, амалга ошириш жараёнининг айрим жиҳатларини имитация қилиши мумкин, бунда баҳолаш гуруҳларда муҳокама қилиш орқали олинган ҳақиқий натижаларга асосланади. Сифат масалалари ўқитувчиларнинг таълим бериш соҳасидаги ҳақиқий амалиёти билан боғлиқ бўлиши лозим.

Тавсия этилаётган ҳажм

- 32 ўқув соатлари (~4 кун)
- 32 соат яққка тартибдаги дарс ва баҳолаш

Амалий қўллаш ва машқлар:

- Заруриятга кўра (25дан 120 соатгача)

Факультатив модул(лар): Турли мавзу(лар)

Компетенция

Curriculum globALE дастури бўйича таълим олган мутахассислар камида битта соҳа ёки катталарга таълим берувчиларни касбий фаолиятининг ўзига ҳос томони билан боғлиқ бўлган чуқур ихтисосланган, фактуал ва назирий билимларга эга бўладилар. Улар ушбу соҳада профессионал ишлаши учун ёки бу жаҳатларни ўрганиш учун зарур бўлган кенг қўламли билим ва амалий кўникмаларга эгадирлар.

Бошқа модуллар билан ўзаро алоқадорлиги

Танланган модул (лар) тингловчилар учун

- Муайян мавзудаги асосий модулларда олинган билим ва кўникмаларни (масалан, эҳтиёжларни баҳолаш, ўқув дастурларни ишлаб чиқиш, тингловчиларни турларига мувофиқ хилма-хил методлардан фойдаланиш) янада чуқурроқ ўрганиш;
- Асосий модулларда олинган билим ва кўникмаларни муайян мазмунда (масалан, катталар саводхонлиги дастурларида ўқитиш ва ўрганиш) янада ривожлантириш ва қўллаш;
- Касбий фаолиятига тегишли бўлган, аммо асосий модулларнинг қисми бўлмаган (масалан катталар таълимида бошқариш, катталар таълими соҳасининг манфаатларини илгари суриш) билим ва кўникмаларга эга бўлган билим ва кўникмаларга эришиш имкониятидир.

Мавзу

Катталарга таълим берувчиларнинг касбий фаолиятига тегишли бўлган мазмунга мувофиқ барча мавзулар бўлиши мумкин.

Амалга ошириш бўйича изоҳ

Формат ва дидактик ёндашув танланган мавзуга боғлиқ бўлганлиги учун ҳеч қандай умумий кўрсатмалар берилмайди. Бироқ, ҳар қандай ҳолатда, Curriculum globALE ўқув дастурида таъкидланган умумий тамойиллар (тингловчиларга йўналтирилган ва ҳаракатга йўналтирилган) факультатив модул(лар)ни ишлаб чиқиш жараёнида инobatга олинishi керак.

Тавсия этилаётган ҳажм

Факультатив модул(лар) ўқув СГ дастурининг ажралмас қисмидир ва шунинг учун СГни тўлиқ амалга ошириш жараёни доирасида ўтказиб юборилмаслиги керак. Бу айниқса сертификация қилиш тўғрисида гап кетганда муҳимдир. Асосий модулларда бўлгани каби, олдинги олинган ўқиш натижаларини сертификациялаш (RPL) учун ҳам қўлланилиши мумкин.

Факультатив модуллар (ёки бир неча факультатив модуллар) учун тавсия этилган ўқув юклама миқдори қуйидагича бўлиши мумкин:

- 64 соат: ўқув соатлари (≈8 кун)
- 56 соат: якка тартибдаги дарс ва баҳолаш

50 соат: амалий қўллаш ва машқлар

Нашр қилувчилар ҳақида

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ПЕДАГОГИК ИННОВАЦИЯЛАР, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ
БОШҚАРУВ ҲАМДА ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ
ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ИНСТИТУТИ**

Муаллифлар:

Аврамовска Майя, Червински Таня, Латтке Сюзанне

Ўзбек тилига таржима ва таҳрир:

Учкун Хамутов, Ҳамидахон Ҳакимжонова,
Нодир Рахимов, Шихназар Шарофаддинов

Саҳифаловчи:

Абдималик Абрайқулов

КАТТАЛАР ТАЪЛИМИ ВА ЎҚИШИ ГЛОБАЛ ДАСТУРИ

Мазкур дастур Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Педагогик инновациялар, касб-ҳунар таълими бошқарув ҳамда педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти тамонидан Немис Халқ Университетлари ассоциацияси (DVV)нинг Ўзбекистондаги филиали ёрдамида таржима қилинди ва нашр этилди.

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан барча таълим соҳаси педагоглари ва ўқувчилари учун тавсия этилган.

МЧЖ "Ишонч" полиграфиясида чоп этилди.
Шартнома № 15 16.01.2020 й.
Босишга рухсат этилди 05.02.2020 й.
Формат А4. - Адади 300 дона.
Ўзбек тилида.
Офсет босма.

Қўшимча маълумотлар:
www.curriculum-globale.de

Катталарга таълим бериш Немис институти – Лейбниц (DIE) номидаги бутун умр таълим олиш Маркази

федерал ҳукумат ёки федерал ўлкалар томонидан молиялаштирилади. Институт катталарга таълим бериш ва уларни ўқитиш, дастурлар ва узлуксиз таълим муассасалари соҳасини, шунингдек умр бўйи таълим беришнинг сиёсий ва институционал контекстини тадқиқ қилади.

Катталарга таълим бериш Немис институтининг илмий-тадқиқот ишлари қатор фавқулодда муҳим ижтимоий масалаларни қамраб олган. Булар: Қандай қилиб узлуксиз таълим тизими фаолликни оширади ва ижтимоий тенгсизликни камайтиради? Узлуксиз таълим институтларининг ишини қандай қилиб педагогика нуқтаи-назаридан самарали ташкил этиш ва бошқариш мумкин? Қандай қилиб узлуксиз таълим дастурларини истеъмолчиларнинг талаб ва эҳтиёжларига мослаштириш мумкин? Катталарга таълим бериш ва узлуксиз таълим соҳасида дарс бериш, ўқитиш ва маслаҳат бериш қандай кечади? Бизнинг илмий ишларимиз тадқиқотчилик фаолиятини қўллаб-қувватлаши ва енгиллаштириши мумкинми?

Катталарга таълим бериш Немис институти:

- амалий ва фундаментал тадқиқотлар олиб бориш;
- тадқиқотлар учун билимнинг инфратузилмага трансферини таъминлаш;
- амалиётчилар учун инновацион концепцияни ишлаб чиқиш;
- манфаатдорларга миллий ва халқаро даражада узлуксиз таълим стратегияси бўйича маслаҳат бериш билан шуғулланади.

Институтнинг тадқиқот ишлари ва унинг натижалари асосида кўрсатилаётган хизматлар узлуксиз таълимни ҳамда катталарга таълим бериш соҳасини назарий томондан ҳам, амалий ва стратегик томондан ҳам тараққиётини таъминлайди. Институт кўрсатаётган хизматлар спектри икки бўлимда ишлаб чиқилади: Илмий-тадқиқотлар ва амалий ишлар бўлими (FEZ) ҳамда Маълумотлар ва ахборотлар (DIZ). FEZ амалий, фундаментал ва тажриба тадқиқотларини ташкил этади. DIZ уларнинг амалга оширилишини, инфратузилмага жорий қилинишини ҳамда мақолалар ва маълумотлар базасини ташкил қилиш йўли билан билимлар трансферини амалга оширишни, шунингдек жамоатчилик билан алоқаларни қўллаб-қувватлашни таъминлайди.

Катталарга таълим бериш Немис институти узлуксиз таълим муассасалари ўртасидаги алоқаларни миллий ва халқаро даражада йўлга қўяди, шу боис у ушбу соҳада халқаро тартиб-қоидалар характеридаги асосий референт ҳисобланади. Бу немисларнинг кўп босқичли мазмун-моҳиятга таянган узлуксиз таълим соҳаси олдидаги муҳим вазифаси ҳисобланади (қолаверса, халқаро даражада).

DVV International – Халқ университетлари Немис ассоциясининг Халқаро ҳамкорлик институтидир

DVV International 920га яқин халқ университетларининг ва уларнинг ўлка ассоциацияларининг манфаатларини ўзида ифода этади – Германиядаги катталарга таълим бериш соҳасидаги хизматларнинг йирик провайдери ҳисобланади.

Катталарга таълим бериш ва ривожлантириш соҳасида етакчи профессионал муассаса ҳисобланган DVV International умр бўйи таълим олишни оммалаштириш билан мана 45 йилдирки шуғулланиб келмоқда. Институт катталарга ва ёшларга таълим бериш хизматини кўрсатишнинг барқарор тузилмасини яратиш ва ривожлантиришни кенг қўллаб-қувватлаб келади.

DVV International маҳаллий жамоатчилик билан ҳамкорлик муносабатларини олиб боради. Шу мақсадда, институт Африка, Осиё, лотин Америкаси ва Европанинг 30дан ортиқ мамлакатида фаолият олиб бораётган 200дан зиёд жамоатчилик ташкилотлари, ҳукумат ва таълим муассасалари билан ҳамкорлик қилиб келади. DVV International институтининг мамлакатларда ва минтақалардаги офислари маҳаллий ва минтақавий ҳамкорликни йўлга қўйиб келмоқда ҳамда ҳамкор мамлакатларда сифатли ва самарали фаолиятни таъминлаб келаётир. Уларнинг фаолияти саводхонликни ошириш ва базавий таълим олишни, малакавий тайёргарликни, глобал ва маданиятлараро ўқитишни таъминлашга ҳамда табиатни муҳофаза қилиш тарбиясига, барқарор тараққиёт, миграция ва интеграция, қочқинлар билан ишлаш, санитар билимларини ошириш, можароларни бартараф этиш ҳамда демократик кадриятларни шакллантиришга қаратилган.

DVV International ўз фаолиятини институционал маблағлар ҳамда хусусий донорлар ҳисобидан молиялаштиради. Катталарга таълим бериш миллий, минтақавий ва бутунжаҳон ассоциацияси билан биргаликда, DVV International инсоннинг таълим олиши ва ҳаёти давомида ўқишига бўлган ҳуқуқи ҳимояланишига ва унинг тарафини олишни қўллаб-қувватлайди. Буларни амалга ошириш учун институт ўз фаолиятини БМТнинг минг йиллик ривожланиш мақсадларига (MDG), «Таълим барча учун» дастурига (EFA) ва ЮНЕСКОнинг катталар таълими бўйича бутунжаҳон конференцияси қарорлари (CONFINTEA)га қаратган. DVV International конференциялар, семинарлар ўтказиш ва мақолалар эълон қилиш орқали Европа ва халқаро маълумотлар ҳамда тажрибалар алмашинувини қўллаб-қувватлаб келади.